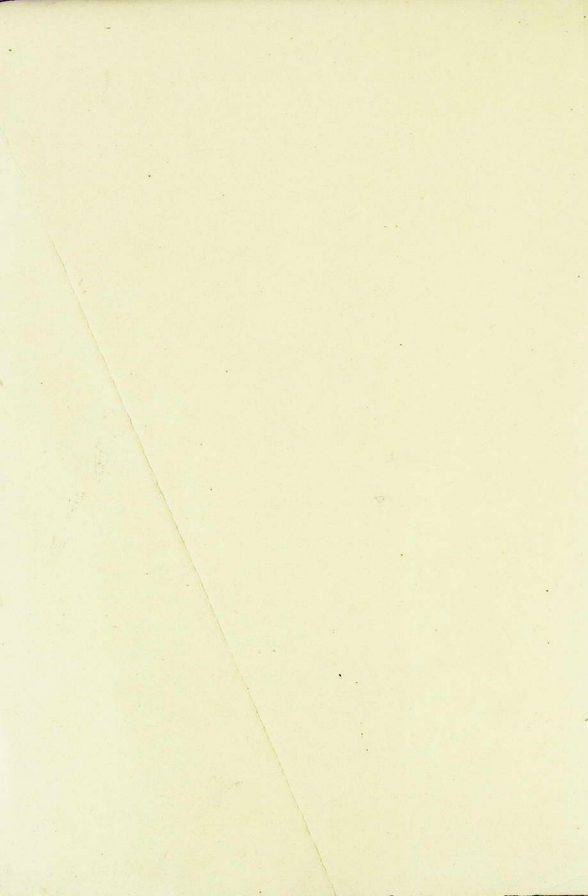

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՒՊԱՐ ԵՒ ՆՈՒՊԱՐԱԶԷՆ

19

ՀԱՅԿԱԿԱՆ
ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԳՉԱՆՈՒՐ
ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՒՊԱՐ
ԵՒ
ՆՈՒՊԱՐԱՇԷՆ

Imp. MASSIS, 208 bis Rue Lafayette

772 / 562

ՄԱՅՆԱԳՐԱՆ
ԳՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՆՈՒՊԱՐԱՇԷՆ
ԱՆՔՈՒՆ - 2017 - ՅԵՐՈՒԹ
ԴԱՅ Ե. ԾԻՆ 92

ՄԱՅՆԱԳՐԱՆ
ԳՐԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՆՈՒՊԱՐԱՇԷՆ
ԱՆՔՈՒՆ
ԵՐՈՒԹ

Ո՛Վ Է ՆՈՒՊԱՐ

Հ. Բ. Լ. Միութեան պատկանելի Հիմնադիր-Նախագահը, Պօղոս Նուպար Փաշա, ծնած է Կ. Պոլիս, 2 Օգոստոս 1851ին: Այսօր 78 տարեկան է:

Անդրանիկ սրդին է մեծանուն Նուպար Փաշայի, որ երիցս Եղիպատոսի Նախարարապետ եղած է եւ ատեն մը եւս Խափական Տեղապահ (Régent), եւ սրուն Եղիպատոս կը պարտի արդարութիւնը եւ ջրարաշխութիւնը: Մեծ հայրը, Մկրտիչ Նուպարեան, Ղարաբաղի Մելիքներու սերունդէն, հաստատուած էր Իզմիր, իսկ մայրը, Ֆուլիկ Հանըմ, զուտօրն էր Գարաքէհեա - Երամեան Գէորգ Պէյի, բնիկ Ակնցի:

Պօղոս Փաշա բարձր զարգացումի տէր, հմուտ եւ խորիմաց մտաւորական մըն է: Իր երկրորդական կրթութիւնը ստացած է Ֆրանսա եւ Զուիցերիա: Յետոյ աշակերտած է Բարիզի Ecole Centraleին: Իրը ճարտարապետ-երկրաչափ ընթացաւարտ ըլլալէ վերջ, երիտասարդ Նուպար իր ուսումը զործնականի վերածելու համար աշխատած է Ֆրանսայի հանքերուն եւ երկաթուղիներուն մէջ:

Հնարած է ինքնաշարժ արօր մը, ամենակարծր հողերը ճեղքելու կարող, սրուն համար, 1900ի Բարիզի Յուլյահանդէսին, ստացած է ոսկի առաջին մեծ միտալը եւ Պատուոյ Լեդէոնի սուպետութեան խաչը: 1906ին եւս, Միլանի Յուլյահանդէսին, ուրիշ ոսկի միտալ մը եւ Ֆրանսական Պատուոյ Լեդէոնի սուպետութեան աստիճանը: Նոյնպէս արժանացած է Ֆրանսայի Երկրագործական Ընկերակցութեան ոսկի միտալին, յորջորջուած Olivier de Serres, շքանշան որ չորս տարին անդամ մը միայն կը արուի երկրագործական լուսագոյն հնարիչին:

1905ին, Եղիպատական Կառավարութեան իբրեւ պատուիրակ, մասնակցած է Հոռմի Երկրագործական Միջազգային Institutի

առաջին Ընդհ. Ժողովին, հովանավորութեամբ Բուսալիոյ թագաւորին: Թէև փոքր պետութեան մը ներկայացուցիչը, Պօղոս Փաշա տիրական դեր մը կատարած է այդ նախապատրաստական համաժողովին մէջ և սատարած է հիմնարկութեանը Institut International d'Agriculture թ, որ այդ թուականէն վերջ անգին ծառայութիւն մատուցած է աշխարհի երկրագործութեան: 1906ին, կրկին անգամ իբրև պատուիրակ մասնակցած է Հոմ գումարուած երկրորդ ընդհ. ժողովին:

Պօղոս Փաշա նախ և առաջ վարիչ կարգուեցաւ, Եգիպտոսի մէջ, Պէհէրայի երկրագործական անդլիական ընկերութեան: Կարելի է ըսել թէ ինք է Եգիպտոսի երկաթուղիներուն վերակազմիչը, շուրջ հօթը տարի այդ ճիւղին ընդհանուր տնօրէնը եղած և վարչական մեծ ձեռնհասութիւն ցոյց տուած ըլլալով: Անդլիացիներու միջամտութենէն նեղսրտելով հրաժարեցաւ և Խալիվ Ապպաս Փաշա զուր խնդրեց իրմէ ետ անել իր հրաժարականը և կամ ընդունիլ Հանրային Շինութեանց նախարարութիւնը: Նուպար մերժեց և այլ եւս պետական ու է պաշտօն չընդունեցաւ:

Պատերազմէն քիչ առաջ, Եգիպտական Կառավարութիւնը կը գտնուէր Սուտանի ջրբաշխական նոր ձեռնարկներուն մասին Անդլիացի մասնագէտներէ պատրաստուած երկու մեծ ծրագիրներու առջև և անճրկած էր անոնց բնորոշեան համար, երբ պաշտօն յանձնեց Պօղոս Նուպարի, իբրև բազմահմուտ ճարտարագէտի մը, որուն պատրաստած բարեփոխեալ ծրագիրը նոյնութեամբ ընդունուեցաւ և զործագրուեցաւ:

Հիմնադիրն է Աղեքսանդրիոյ թրամվայներու Ընկերութեան, Մենդալէի Հողերու Շահագործման Ընկերութեան և ուրիշ բազմաթիւ ձեռնարկներու և հաստատութեանց, և եղած է շուրջ 20 դրամատուններու և ընկերութեանց նախագահը, վարիչը կամ վարիչպատուիրակը: Ասոնց զլխաւորապէսն է Հէլիոսթիս սիրուն քաղաքը զոր հիմնեց յայտնի պիլժ դրամատէր Պատոն Անրէնի հետ և Գահիրէի Զուրի Ընկերութիւնը (մեծն Նուպարի կողմէ հիմնուած) զոր վարեց տարիներով:

Առաջին անգամ Եգիպտոսի մէջ անմշակ և աղային հողեր գնելով, անոնք երկրագործական նորագոյն մեթոտներու համաձայն

դարմանեց և բարւոքեց, և շահաւոր զիններով վաճառեց: Դրամա-
վարական գործերու իր խոր հմտութիւնն ալ անշուշտ մեծապէս
նպաստեց իր յաջողութեանց և հարստութեան աճումին: Բայց ի
բնէ բարձր նկարագրի և խոր արժանապատուութեան տէր մարդ,
անիկա երբև՛ք չի խոնարհեցաւ առարկելի շահերու առջև:

Պօղոս Նուպար Փաշա զանազան կառավարութիւններէ ստացած
է նաև բարձր պատուանշաններ, որոնցմէ յիշենք Պելճիքայի
Ordre de Léopoldը, Եգիպտոսի «Մ'էճիաիէ» և «Օսմանիէ» առաջին
աստիճանները, և վերջին անգամ «Նեղոս»ի մեծագոյն շքանշանը:

Պօղոս Փաշա տարիներով եղած է Եգիպտոսի մեծագոյն ղէմ-
քերէն մին և ա՛յնքան սիրուած է պետական և զիւսանագիտական
շրջանակներու մէջ, որ 1914ի վերջը իր ապարանքին մէջ ըն-
դունած է իր մտերիմը Սուլթան Հիւսէյին Ա., բան մը որ պալա-
տական բրոթոքոլի հակառակ էր, ինչպէս վերջերս ալ, Բարիդի
իր բնակարանին մէջ, ընդունեցաւ Վ.Կ. Յուսատ Ա.ի այցելութիւ-
նը, խոհապէս բացառիկ պատիւ անպաշտօն անհատի մը համար:

* * *

Աղէքսանդրիոյ Ազգային Առաջնորդարանին մէջ կը սկսի իր
ազգային գործունէութիւնը, իրբև առենապետ թեմական ժողո-
վի: Իր օրով, եկեղեցիին պարտքերը վճարուեցան և հասոյթները
աւելցան: Իր նախաձեռնութեամբ շինուեցաւ հասոյթարեւ բնդար-
ձակ կալուած մը բնակութեան համար, 64 յարկաբաժինով: Նոյն
պաշտօնը և ղերը կատարեց նաև երբ Գահիրէ փոխադրուեցաւ:
Գահիրէի եկեղեցիին տարեկան հասոյթը իր օրով 2000 ոսկիէն
բարձրացաւ 10,000ի: Իր շուրջ քառասնամեայ ժողովականութեան
շրջանին, ուրիշներուն օրինակ կը հանդիսանար իր ճշդապահու-
թեամբ և փութաջանութեամբ: Մինչև վերջը, և նոյն իսկ երբ Բարիդ
քաշուեցաւ, Պօղոս Նուպար Փաշա Եգիպտահայութեան համար
մնաց իր սիրելի պետը, որուն 1914ին, երբ Բարիդէն վերադար-
ձաւ, Բարենորոգումներու առաքելութիւնը զլուխ հանած, ոսկեայ
ղեկարուեստական հրաշակերտ յիշատակ մը ընծայուեցաւ ի նշան
երախտագիտութեան:

Գահիրէի մէջ վերաշինեց Ազգ. Գալուստեան վարժարանը և
Հէլիոբոլիսը օժտեց Նուպարեան վարժարանով:

Սակայն իր կեանքին նուիրագործումն է, անկերպայօրէն,
«Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւն»ը, զոր հիմնեց
Գահիրէի մէջ, 15 Ապրիլ 1906ին, քանի մը համախոհ բարեկամ-
ներու հետ, և որուն մինչև 1928 եղաւ ցկեանս Նախագահը:

1912 Դեկտեմբերին, վ.հ. Գէորգ Ե. Կաթողիկոսի կողմէ քա-
ղաքական պաշտօն ստացաւ մեծ Պետութեանց մօտ հետապըն-
դիւս, իրենց երաշխաւորութեան ներքեւ, թուրքիոյ հայաբնակ
նահանգներու Բարենորոգումներու գործադրութիւնը: Այդ թուա-
կանէն կը սկսի կազմութիւնը և գործունէութիւնը Ազգային Պետ-

Սիրելի Հայրենակիցներ,
Այս պահուս որ կը բացուի Միու-
նեանս 25րդ Տարեկարծի Յօրկ-
եանական հանգանակումներ, իմ
չերժ բազմանքս է ձեզի յայտնել
ձէ ո՛րքան խորապէս կը գնահա-
տեմ Ձիւտակ ֆիայի համամողովին
նախածնունդներ, և ո՛րքան
երջանիկ պիտի ըլլամ որ այս
հանգանակումեան ընծունը
ամենրոգ ձեր օժանդակումներ
իւրաքանչիւրը իր միջոցներուն
ներսձ չափով:

Ճանչնալով ձեր հայրենասիրու-
թիւնը և ձեր զոհողութեան օգին,
որոնց այնքան վայուն ապացոյց-
ները արդէն տուած էր, վայրկեան
մը իսկ չեմ կասկածիք յաջողու-
նեանը մասին սոյն հանգանակու-
մեան, որուն նպատակն է Հայաս-
տանի վերաշինութեան ստուարկ:
Փարիզ, 29 Նոյեմբեր 1927

Պոլոս Եւ-Յոյն

ուիրակութեան, Բարիզի մէջ, որուն առաջին անդամները եղան, Պօղոս Նուպար Փաշայի նախագահութեան տակ, Եւրոպայի Առաջնորդ Գէորգ Եպիսկ. Իթիւճեան, Եագուպ Արթին փաշա, ողբ. Մինաս Զերազ և ողբ. Յարութիւն Մոստիշեան, իսկ առաջին ընդհ. քարտուղարը Տ. Վ. Մալէզեան:

Ազգային դատին համար, Պօղոս փաշա ճամբորդութիւններ կատարեց Լոնտօն, Հոտմ, Բեզերսպուրկ և Պերլին, ուր յաջողեցաւ թեքել Արտաքին Գործոց խորհրդականը Մ. Յիմմէրման, որ կ'ընդդիմանար Պետութեանց այդ ճշողական միջամտութեան ևւ որ բարեփոխելով իր կարծիքը հրահանգ տուաւ իսկոյն Կ. Պոլսի զերման ղեկավարին ուժ տալ հայկական բարենորոգումներու ծրագրին: Օրմանեան Պատրիարք յաջողած էր լուր տալ Գերմանիոյ ընդդիմութեան մասին և Պօղոս Փաշա, այդ հեռագիրը ստանալուն, չուղելով ժամանակ կորսնցնել, թէև սաստիկ ջերմութենէ անկողնի կը ծառայէր, բայց, տեղէն ցատքելով, նոյն գիշերն իսկ կը մեկնի Պերլին, հետեւեալ խօսքերը արտասանելով իր շուրջիներուն.— «Քանի որ ազգս այս պաշտօնը ինծի վստահած է, պէտք է որ պարտքս կատարեմ առանց բոսպէ մը իսկ կորսնցնելու»:

Այս առաջին առաքելութիւնը, շնորհիւ իր ճարտար ղեւանագիտութեան, 1914ին արգիւնաւոր եղաւ: Սակայն և այնպէս հազիւ թէ ձեռնարկուեցաւ Բարենորոգումներու զործադրութեան, երբ չարբարաստ պատերազմը վրայ հասաւ: Այն ատեն հայկական դատին համար բացուեցաւ բոլորովին նոր թուական մը, և ամէնուն աչքը կրկին սեւեռեցաւ Պօղոս Նուպար Փաշայի վրայ, շատ աւելի ծանրահոգ առաքելութեան մը համար, որուն մէջ ևւ անիկա կրցաւ տարիներով դնել իր ամբողջ սիրտը և հոգին:

Արդարև, 1915 Ապրիլին, Վեհ. Կաթողիկոսը Պօղոս Փաշայի վստահեցաւ այլապէս կարեւոր պաշտօն մը, Դաշնակից Պետութեանց մօտ պաշտպանելու համար մեր ազգին շահերը: Մինչև Մէլրի Դաշինքին ստորագրութիւնը՝ անիկա ձեռնհասօրէն նախագահեց Ազգային Պատուիրակութեան, ինքզինքը նուիրելով ազգային դատին, հազուադիւտ անձնագոհութեամբ, երիտասարդական կորովամտութեամբ և այնպիսի սրտեռանդ ժրջանութեամբ մը որ անխախտ մեր հայրենակիցներուն հիացումին և երախտագիտութեան արժանացաւ: Ամէն անոնք որ ատիթը ունեցած են

աշխատակցելու Պօղոս Նուպար Փաշայի, արդարև չեն դադրած սքանչանալէ իր անսպառ խանդավառութեան և իրատես հայրենասիրութեան վրայ:

Պօղոս Նուպար Փաշա բացառիկ զէմք մըն է մեր պատմութեան մէջ, իբրև մեծանձն մարդ և իբրև ողջամիտ հայ: Անիկա մին է այն սակաւաթիւ անձերէն որ բարձրագոյն բարոյական մը կը միացնեն մեծ և խոր իմացականութեան մը: Աշխարհահռչակ օտարազգիներ, որ ճանչցած են Նուպարը, անոր մասին յարգանք և համակրանք արտայայտած են հանդիսաւոր առիթներով, ինչպէս՝ Գլէմանսօ, Բուանֆարէ, Բիշօն, Լօրա Կրէյ, Լօրա Սէսիլ, Լօրա Բըրդըն, և այլն:

Վերջին քառորդ դարու շրջանին և մասնաւորապէս 1913 էն սկսեալ, ան միակն եղաւ մեր հարուստ դասակարգին մէջ, որ, ըլլալով հանդերձ բարձրաստիճան անձնաւորութիւն մը, Երեսի վրայ ձգելով իր անձնական զբաղումները և հնազին շահերը, արհամարհելով Եզիպտոսի մէջ ունեցած իր ամենափայլուն և յոյժ ազդեցիկ դիրքը, գիտակցօրէն զզաց իր պարտականութիւնը զէպի իր դժբախտ ազգը, և անոր սիրայօժար և սրտեռանդ սպաս զրաւ իր տաղանդը, իր զրամը, իր անստղիւտ յատկութիւնները և ընդարձակ յարաբերութիւնները: Ստուգիւ, Պօղոս Նուպար Փաշա այդ երկրին մէջ կը գտնուէր, ինչպէս ըսինք, զրամատիրական, ճարտարարուեստական և առեւտրական խոշոր հաստատութեանց մէջ կամ գլուխը, իբրև հիմնադիր, նախագահ կամ վարիչ, և ունէր ամէն միջոց նորանոր ձեռնարկներով ստուարացնելու իր հարստութիւնը, զոր մասամբ իր հօրմէն ժառանգած էր, բայց իր գիտութեան և տաղանդին շնորհիւ յաջողած էր բազմապատկել, երբ մանաւանդ պատերազմի սկիզբը անփոխարինելի հնարաւորութիւններ կ'ընծայուէին իր վարչապետական ու ելմտագիտական կարողութեանց, նորանոր նուաճումներու համար: Ինք որ մտերիմ բարեկամը եղած էր Լօրա Գրօբըններու, Լօրա Գիլչներններու և Զօր. Մաքսուէլներու, Եզիպտացի իշխաններուն և նախարարներուն, օտար պետութեանց ղեկավաններուն, և հազիւ նորակերտ Հէլիոթոլիսի մէջ կառուցանել

տոււած էր իր բնակութեան համար հոյակապ պալատ մը, գեղարուեստական ինքնատիպ ճոխութեամբ, որ մուզէոնի մը հմայքը կուտար ամբողջ շէնքին և զլխաւոր մուտքի իջիւն, սիրով թողուց իր փառայեղ և հանգստաւէտ կենցաղը, այլևս Բարիդի իր անձուկ յարկարամնին մէջ լծուելու համար մեծ խռէալի մը, հաւատքով և եռանդով առլի:

Նուպար Փաշա, իր մեծափարթամ կեանքը զոհելով ազգային փրկութեան գործին, որուն նուիրուեցաւ կամովին և բոլորովին, հանդիսացաւ ջերմեռանդ ու գիտակից հայրենասիրութեան գեղեցկագոյն օրինակը, ինչպէս և զբական բարեգործութեան անխոնջ ախոյեանի գմայլելի տիպար մը:

Այդ ուղիին մէջ, ինչպէս ըսինք, նախ և առաջ ստեղծեց, Գահիրէարնակ քանի մը զազափարակիցներու, և զլխաւորաբար Տեարք Ե. Ազաթօն պէյի, Մ. Անդրանիկեանի և ողբացեալ Տօքթ. Տաղաւարեանի հետ, ներշնչուելով Հրեաներու Ալիանս Իսրաէլիթէն՝ զոր իրաւագէտներու հետ նախ և առաջ՝ ուշիւ ուսումնասիրեց, Հայկ-Բարեգ. Ընդհ. Միութեան նման համազգային կազմակերպութիւն մը, որ պիտի բլլար ազգապահպանումի հզօր ազդակ մը, և որուն կենսունակութիւնը և տեսկանութիւնը ապահովելու համար է որ հեռատես ողբով կարգադրեց այդ բնկերակցութեան մեքենան: Անոր բո՛ւն ծրագրին էր « հայրենի հողին հաւատարիմ մնացող ժողովուրդին բարոյական և մտաւորական զարգացումին ու տնտեսական կացութեան բարւոքումին աշխատիլ»: Իսկապէս, Հ. Բ. Ը. Միութիւնը իր մեծագոյն գործն է. անիկա ստեղծող, կազմակերպող և պահպանող ուժը ինք եղած է զլխաւորաբար: Այդ Միութիւնը իր խորհուրդներուն անբաժանելի և ամենասիրելի առարկան եղած է անվիճելիօրէն, և ատիկա միայն պիտի բաւէր իր անունը մեր ազգին մէջ ցմիշտ սիրելի կացուցանելու և առյաւէտ անմահացնելու:

Յետոյ, ինչպէս ըսինք, երբ առաջին անգամ Ամենայն Հայոց Հայրապետը անոր յանձնեց հայկական դատին գեկավարութիւնը, Փօղոս Նուպար Փաշա չի վարանեցաւ երբեք, և, մինչև Պալքանեան պատերազմի վերջը, իր բոլոր ուժը և ժամանակը հաղուսդիւտ եռանդով յատկացուց Ազգ. Պատուիրակութեան աշխատանքներուն, անոնք վերսկսելու համար 1915 Մայիսին: Մինչև 1921,

իր բոլոր ժամանակն ու կորովը յատկացուց այդ նպատակին, իր անունը, դիրքը, միտքի եւ հոգիի կարողութիւնները, ու իր նիւթական միջոցները լայնօրէն սպաս դնելով այդ կենսական գործին: Պէտք է խոստովանիլ որ իր ցոյց տուած խանդավառութիւնը, աշխատասիրութիւնը եւ անձնուիրութիւնը, այդ ամբողջ շրջանին, հազուադիւս երեւոյթ մըն է ո եւ է ազգի մէջ:

Ինքզինքը այնուհետեւ տկար և յոգնած զգալով, մանաւանդ հայկական դատին համար թափուած Զանգերուն և անաղին զոհողութեանց ապարդիւն մնալէն խոցուած, քաշուեցաւ Ազգ. Պատուիրակութեանէն, նախագահութիւնը յանձնելով Վսեմ. Գ. Նորատուհեանի, և այդ թուականէն ի վեր ամբողջովին նուիրուեցաւ Բարեգործականի զարգացման և զօրացման, հիմնական լուրջ կարգադրութիւններով և անձնական խոշոր նուիրատուութիւններով:

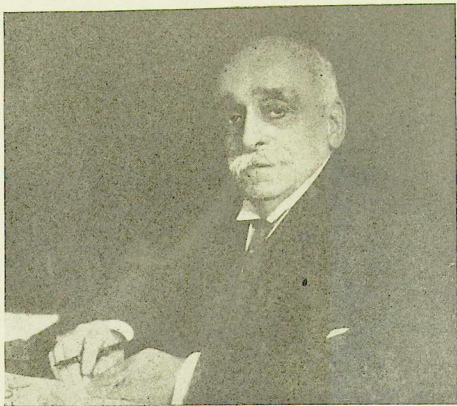
Իր հետապնդումներուն շնորհիւ, Հ. Բ. Լ. Միութիւնը վերածուեցաւ Զուիցեթիական ընկերակցութեան մը, որուն իրաւական դիրքը ճշգրտելով, կտակներու և կալուածներու ստացումը օրինապէս ննարաւոր դարձաւ: Ինք ձեռք առաւ նաեւ, խոր ուսումնասիրութիւններէ վերջ, Միութեան անձեռնմխելի Դրամադուխները «Թրքսթ»ի վերածելու բարդ խնդիրը, և յաջողապէս իրագործեց ո՛չ միայն այդ գրամներուն մշտնջենականութիւնը, այլ և Բարեգործականի յարատեւութիւնը՝ անիկա իսպառ երաշխաւորութեան տակ առնելով: Իր հմայքին է նոյնպէս որ Միութիւնը կը պարտի Մեղիոնեան հոյակապ նուիրատուութիւնը, որուն հաշուեյաբգարութիւնը անձնապէս վարեց անհերքելի ձեռնհասութեամբ և դարմանալի յստակատեւութեամբ: Վերջապէս, Միութեան Կեդր. Վարչութիւնը Բարիզի մէջ հաստատուն հիմքու վրայ դնելու և Լ՛նդհ. Տնօրէնութեան Դիւանը ևւս վերակազմելու աշխատանքն ալ զլուխ հանեց իր անտեղիտալի կորովով: Մինչև ևս որ, այլ ևւս յոգնասպառ, տարիքին բեռին տակ ընկճուած, և առողջական վիճակն ալ քայքայուած զգալով, խնդրեց իր պաշտօնակիցներէն որ ընդունին իր հրաժարականը, քանի որ այլևս ի վիճակի պիտի չըլլար նոյն թափով տանելու նախագահական ծանրահող և պատասխանատու գործը: Կեդր. Վարչ. Ժողովը, այդ առթիւ իր պատկանելի պետին հանդէպ մեծարանքի և երախտագիտութեան հանդիսաւոր ցոյցերէ վերջ, անուանեց Պօղոս Նուպար Փաշան Միութեան «ցլեանս»

Պատուակալ Նախագահ և Մեծ Բարերար», և որոշեց իրողութեանը չի նշանակել իրեն յաջորդ մը, վասան թէ անիկա պիտի շարունակէ միշտ իր սիրտին մօտ ունենալ իր սիրական Միութիւնը, և իր իմաստուն խորհուրդներով սատարել անոր բարգաւաճումին, ինչպէս որ արդարեւ սրտաշարժ նամակով մը այդ մասին տուաւ անկեղծ հաւաստիքներ:

Պօղոս Նուպար Փաշայի ղեմքին յատկանշական զեղեցկութիւնը կը կազմէ, բացի իր մեծ անձնաւորութենէն և անխոնջ աշխատասիրութենէն, իր բարձր նկարագիրը, որուն հիմնական զիծերն են ազնուութիւն, ուղղամտութիւն, արդարադատութիւն և բարեւրտութիւն: Իր զատուժը դրական և ողջամիտ է. արագօրէն կ'ըմբռնէ ու յատկօրէն կ'արտայայտէ զազափարները: Պերճախօս է, և իր խօսքին հմայքին տակ զիտէ պահել իր ուկնդիրները, յարկալից, և արդէն իսկ շուտով համոզուած: Ուշադրաւ է համալսարանականի իր լուրջ և զիտակից վերաբերմունքը ամէն հարցի մասին. իր միտքը զիտէ սուսունիլ բոլոր մարդերուն մէջ հաւասարապէս, քաղաքական ըլլալ թէ զեղարուեստական: Ազնուական մարդու տիպարն է զերազանցապէս, ծնունդով, զաստիարակութեամբ, նկարագրով և մտածումով ազնուական, որ կ'աօրինքնէ, որ յարգանք մբայն կը ներշնչէ ամէնուն, որ հիացում կը սփռէ իր շուրջը:

Իրբև սոսկ մտաւորական արդէն մեծ արժէք մը կը ներկայացնէ, որուն քով փաշայի տիտղոսը կամ անձնական հարստութիւնը կը նահմանայ: Բայց այդ մտաւորականը, փաշա և հարուստ, անբաղդատելի արժէք մը կը ներկայացնէ, երբ կը տեսնենք, հրա՛շք մը մեր բարքերուն մէջ, որ ժողովրդասէր և հայրենանուէր, անիկա իր անձը կը արամաղրէ ազգին և վսեմ իտէալի մը մէջ կը փնտոէ կեանքին իմաստը: Երբե՛ք փառասէր չէ Նուպար. աղմուկէն և ամբոխներէն կը փախչի ան, ցոյցերէն կը խորշի, բայց փառքը կ'երթայ կը դանէ այն մեծ մարդիկը որ կ'արհամարհեն ան. ու մեր ազգին մէջ, Հայրիկէն կամ Անդրանիկէն զատ, ոչ ո՛ք այնքան սիրուած և յարգուած է որքան Պօղոս Նուպար Փաշա, և ոչ ոք հասած է փառքի զազաթնակէտին նոյն չափով:

Պոլիս ծնած և Եզրիպտոս ապրած այս Արևելացին, ֆրանսական բարձր կրթութեամբ օժտուած ամենանուրբ Եւրոպացիի մը արդիական լայն ըմբռնումները և ճաշակները ունի: Քաղաքավար, զիւրահազորդ և հաճոյակատար է, երբեմն համեստ և պարզ ըլլալու աստիճան: Շատ քիչեր, իր զիրքին և տարիքին մէջ, կրցած են յայտաբերել այնքան ողևորութիւն, երբեմն սրամտութեամբ և զուարթութեամբ տողորուած, որքան Պօղոս Նուպար Փաշա, որ տղու մը պէս զո՞հ է և կը ժպտի երբ ազգին համար բարի լուր մը կ'իմանայ, երբ, օրինակի համար, իր սիրական Բարեգործականին համար նոր կտակի մը կամ նուէրի մը լուրը կուտան իրեն:

Ոմանք կը կարծեն, իր կորոմն ու հեղինակութիւնը շփոթելով, թէ Պօղոս Նուպար Փաշա հանրային խնդիրներու մէջ քիչ մը ինքնակամ է, և չափազանց յամառ իր որոշումներուն մէջ: Պատրոզ երևուցի մըն է ասիկա: Հակառակ իր ազնուապետական գրութեան, և քիչ մըն ալ հրամայողական շեշտին. խոնարհ, դիրքահագորդ և ներողամիտ է իր վարմունքին մէջ և կատարեալ ճշմութեան մըն է իր յարարութեանց մէջ: Անշուշտ ինք հայտարարացու ժողովականի տիպարը չէ և չէր կրնար ըլլալ. կարուկ, արագ գործող միտք մը չի կրնար հանդուրժել մեր բարքերուն մէջ նուիրագործուած հակաճառող ոգին որ չեղբակացներ, այլ կ'երկարածոյէ ամուլ վիճարանութիւնը: Այլապէս, Պօղոս Նուպար փաշա կը յարդէ իր խորհրդակիցները և անոնց կարծիքը կ'որդեգրէ, երբ, ծայրայեղօրէն ողջամիտ և ուղղադատ մարդ, առաջին տպաւորութիւնէն վերջ անդրադառնայ և համոզուի թէ կը սխալի:

Առանց չափազանցութեան կարելի է ըսել, ընդհակառակը, թէ համեստութիւնը իր յատկանիշներէն մին է: Միութեան Կեդր. վարչ. Ժողովը, երբ դեռ Գահիրէ էր, 1921ին, որոշում կայացուցած էր ասոնկ Նուպարի ծննդեան եօթանասնամեակը, և այդ միտքով Միութիւններուն ուղղած էր շրջարեբական մը: Պօղոս Փաշա հրաժարեցաւ այդ պատիւէն և նամակով մը սա տողերը ստորագրեց որ մեծ հոգի մը կը մատնեն կապէս.— «Ես չեմ ուզեր որ անձնապէս ինծի վերարեբեալ որ եւ է ցոյց տեղի ունենայ այս ճշմամային օրերուն, երբ դեռ անորոշ է մեզի վիճակուած բախտը: Անհրաժեշտօրէն պէտք է որ ամէն ցոյց և հանդիսակատարութիւն յետաձգուին լաւազոյն օրերու, երբ մեր հիւժի՛շ մտահոգութիւնները փարատած ըլլան և մեր բաղձանքները իրականացան:»

Տեսնելու է ինքը աշխատութեան սեղանին առջեւ, Գահիրէ և Բարիզ, ժիր և զոհունակ երբ կ'աշխատի, համոզուելու համար թէ ի'նչ յոգնիլ չի դիպցող բարձր իմացականութիւն մըն է: Աւելի քան հաճոյք մըն է գործակցիլ իրեն. վարպետ մըն է ուրիշ ամէն օր քովինը բան մը կը սորվի: Ու, դժուարահաս ու բժախնդիր մարդ, որ կատարելութիւնը կը փնտռէ, կը զրէ առանձին, կը զրէ ընկերովի, կը սրբազրէ, ժպիտը խառնելով իր դիտողութեանց, և իր զրչէն ելած գրութիւնները մէյ մէկ զոհարներ են, ոչ թէ զեղեցիկ անակամներով պճնագարդուած նախադասութիւններու, որոնցմէ

չախորժիր, այլ կուռ և համողիկ խօսքերու, խորունկ և զրական մտածումներու, որոնց պայծառ յստակութեան կը հաւասարի իր առողջ տրամաբանութիւնը:

Կը փորձուինք հոս արտագրել, գրեթէ իր ամբողջութեանը մէջ, այս շատ իմաստալից կենսագրականը, զոր խմբագրած է տաղանդաւոր գրագէտ մը, տէր. Սուրէն Պարթեւեան, և որ հրատարակուած է Միւռնիան «Ոսկեմատան»ին մէջ, 1913-ի:

«Ն. Բ. Բ. Միւռնիան կեդրոնական դէմքը, անոր վերեւ սաւառնող եւ զայն հովանաւորող անհասական բարձր հեղինակութիւնը կամ հմայքն է նաեւ ինչ միւռնիանը:

«Անձնաւորութիւններ կան որոնց բարոյական նշանակութիւնը վճռական, գրեթէ նախախնամական բնոյթ մը կ'ունենայ՝ իրենց վարկին կրթնած հանրային հաստատութիւններու համար: Այսպիսի բացառիկ անձնաւորութիւն մը կը ներկայանայ միւռնի. Պողոս Փաշա Նուպար՝ Ն. Բ. Միւռնիան տեսակետով: Բայց, հակառակ իր մեծահռչակ անունին, Ն. միւռնիան Պողոս Փաշա Նուպարի ցայտուն անհասականութիւնը շատ քիչ ճանչցուած, գրեթէ անծանօթ մտացած էր, մինչեւ այս վերջին տոններս, հայ ժողովուրդին, նոյն իսկ հայ մտաւորական և առաջնորդող շրջաններուն:

«Մեծ Նուպարին անգրանիկ դասակը, հեռուէն, փարթամութեան, ընչեղութեան խորհրդապատկերի մը ապակարգութիւնը զործած էր, սակի կուսք մը, ոմանց համար, մեծահարուստ բարերար մը՝ ուրիշներու աչքին: Մեր բանասէր հեղինակները մեկինստ մը երազած են իր մէջ, հանրային ծրագիրներու եւ ճարտարական գիտերու մեր դարմանազան հնարիչները իր հասցէն կամ դուռը ափ առած են՝ իրենց վիթխարի եւ յաճախ ունայն յղացումներու իրականացման միջոցներն ապահովելու համար, հայկական պապուկութեան և չտեսութեան բուրբ արտաւորները անոր ուղղած են միշտ իրենց ամէնէն պաշտտողին և անձկալիտաց կոչերն և կողկողանքները:

«Եւ այսչափ:

«Ո՛չ ոք հետաքրքրուած էր գիտնալ, ճշգրէլ, ստուգել, թէ անձնական ի՞նչ արժէք կը ներկայացնէր այս մարդը, որ հոյակապ հօր մը տիեզերական համբաւը ժառանգած է:

«Կը բաւէր, սակայն, մէկ երկու անգամ տեսած ըլլալ զինքը, վարչական ժողովներու կամ հանդիսական հաւաքումներու մէջ, կը բաւէր լուսն ըլ-

լալ իր խոսակցութիւնը՝ հաստատելու համար թէ Պողոս Փաշա Նուպար՝ հան-
ճարեզ նուպարին արժանաւոր դուռակն ըլլալէ յետոյ ինքզինքն ալ է, մա-
նուանդ:

« Զինքը չի ճանչցողներուն համար յայտնութիւն մը կ'ըլլայ ան, առա-
ջին հոլումէն իսկ: Երբեք չէ եք սպասեր, կարծես, իր մէջ տեսնել մարդու այն
տիպարը որ ամէնէն աւելի կը պահուի մեր ազգին: Հայ փաշաներ, պետական
բարձր պաշտօնատարներ շատ ունեցած ենք, բայց մէկը չենք յիշեր անոնցմէ
դոր կարելի ըլլար Պողոս փաշային նմանցնել: Բնութիւն ալ արեւելեան ծան-
րութեան աւելի կամ նուազ ինկած երեւոյթով մը կը ներկայանան, կը տա-
ղանցեն մեր մտածումին առջեւէն, ծանրութիւն՝ որ պիտի թուէր ըջու-
թիւն, խոհունութիւն թարգմանուի, բայց որ իսկապէս մտաւորական ծուլու-
թիւն, դանդաղութիւն, ալ մանուանդ միջտիւթիւն կ'ենթադրէ պարզօրէն:

« Պողոս Փաշա Նուպարի իմացական ու ֆիզիքական գլխաւոր յատկանիշը
անդային, անխոնջ, անդուլ, լափիչ-ծափիչ իր արտահարգ ու շուտեցուցիչ
ընդունակութիւնն է:

« Իր կեցուածքին, քալուածքին, նիստուկացին, ժէսթերուն ու մինչեւ իր
Թիֆերուն մէջ կը տեսնես մարդը — համակ ջիզ, կորով, շարժում — որուն
միտքը անդադրում հետազոտումի մը վաղքին մէջն է, եւ որ վայրկեան մը
իսկ պիտի չի կրնար յամենալ անդազ, անխոյժ կամ երազուն:

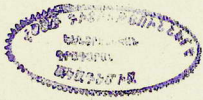
« Գործ տեսնելու, ալ մանաւանդ հսկայ գործեր վարելու, համար շին-
ուած մարդն է ան, գերազանցապէս:

« Տիրական բան մը կայ իր անձին վրայ, իր վարմունքին մէջ, որ անսո-
վոր ուժի մը ներկայութիւնը կը դրացնէ ձեզի: Հեղինակութիւնը բունի հազ-
ցուած վերարկուի մը պէս չի թափիր իր ուսերուն վրայէն, ինչպէս պատահած
է ու կը պատահի ընկերային ու պաշտօնական բարձունքներու վրայ այնքան
ուրիշներու, ալ մեծավայելչօրէն պատշաճած է իրեն, մարմնացած, տարբա-
ցած է իր խառնուածքին մէջ:

« Հրամայական շեշտը ա՛յնքան բնական, ինքնաբեր ու ազնուականօրէն
հեշտին է իր կողմէն, որ չի վիրտուորեր, չի խրաչեցներ, չընդվզեցներ ինչ-
պէս մ'եր միտ անցնալ ու ներկայ փաշաներու, պէյերու եւ մենծ-ազաներու
պարագային մէջ:

« Պողոս Փաշան իր փաշայութիւնը իսկապէս վայելցուցած է, ուսմորէն
խոսելով:

« Ինչպէս գրական միտք, Պողոս Փաշա Նուպար հետամուտ չէ եղած այս
երկրին մէջ քաղաքական սոսի սէքուլամիթի գերերու. իր ամեհի գործունէնու-

թիւնը, ելեւեմտագէտի եւ վարչագէտի իր հուժկու տաղանդը, անտեսական, ճարտարարուեստական ու շահագիտական մարդկերէն ներս, հսկայական ձեւ-նարկներու մէջ փնտռած է միշտ իր կուռանը: Հոտ, մեծ յղացումներու յանդուգն խիզախութիւններու, աշագին ծրագիրներու եւ յաղթական նուաճումներու մարդն եղած է Պօղոս փաշան, հարստութիւն ստեղծագործող մը, ինչք կերտող (Քորբըն պիլալը) մը՝ արեւմտեան ուժեղ թրամբով:

« Եանցառ, ու մտկերեսային համակրութիւններ միայն իր ցեղին հետ կը կոպեն Պօղոս փաշան, որ խիստ սահաւ — եւ պէտք է նաեւ ըսել — քիչ մը գէշ կը ճանչնար իր ազգակիցները: Աւելի խորունկ եւ գիտակից ծանօթու-թիւն մը — գէթ իրեն հետ անմիջական մերձաւորութեան մէջ դանուող ազգայիններու — անշուշտ շատ բան բարեփոխած է վերջերս իր վստահու-թեան մէջ՝ հանդէպ իր հայրենակիցներուն եւ մասնաւորապէս Ազգայնաշայ համայնքին, որուն համար լաւագոյն զգացումներ կը ասած է:

« Այս ճշմարիտ մտաւորականին կողմէ — որուն համար եւրոպական մշա-կոյթը գաղանիք մը չունի — իր ցեղին մտաւորական արժէքներու ու հոգե-կան վիճակներու անդառնալը վերագրելի չէ տեսիկ մը մեծամից արհամար-հանքի, — որուն ճզ ճիմ՝ ծամածուծութիւնները, գոթաղ դաբար, տեսած ենք արատաստմանի մէջ մեր յաջողածներէն ոմանց վրայ — այլ պարզապէս հո-յերէն լեզուի եւ ազգային կեանքի անբաւական հմտութեան:

« Ու մարդը, յանձին Ն. Վ. Պօղոս Փաշա Նուպարի, իր յստիանշական այս ընդհանուր գիծերուն մէջ ճանչնալ է ետքն է որ մեր աչքին՝ վերին տա-տիճան տպուորիչ, թեւադրական, գրեթէ ազեխարշ բան մը կ'առնէ իր ներ-կայ պարագան:

« Եեղէն ու անոր անմիջական համակրութիւններէն անկախաբար մեծցած, բարձրացած մոհաման է որ՝ ճակատագրական վայրկեանի մը՝ կը մտենայ անոր սրտին, անոր յոյսերուն ու անձկութիւններուն խորհրդանշանը կը դառնայ, եւ անոր արիւնամանրիկ ու եղբրական դատը կը մարմնաւորէ աշխարհի դրաւորնե-րուն առջեւ:

« Ո՛րքան յուզիչ, ս՛րբան սրտագրու ու խանգաղատիչ է Մայր-Հայու-թեան կարեւոր լանջքն ի վեր այս փարսմը իր մէկ փայլուն, շատ փայլուն զակիւն...

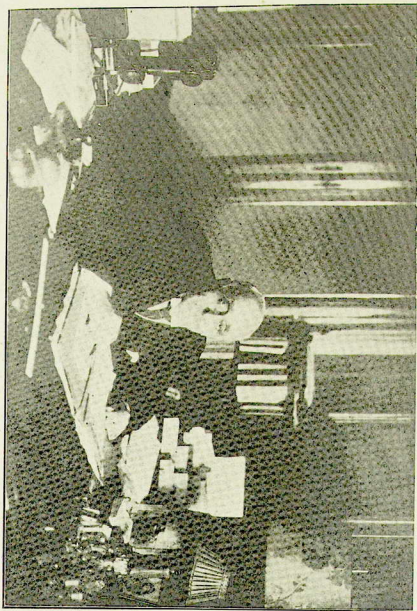
« Երեսունը հինգ տարիներ առաջ, այդ միեւնոյն ներքին ինքնաբեր ու անտեղիտալի մղումովն էր որ Ազգայնասի օրուան մեծագոյն մարդը, Նուպար Փաշա, իր փառքի պատուանդանէն վար կ'իջնէր, խոնարհաբար գիմեւու հա-մար Գուժ-Գափուի Պատրիարքարանը՝ որպէսզի իրեն իրաւասութիւն տրուի Պերլինի վեհաժողովին առջեւ ստանձնելու Հայկական Դատին պաշտպանու-

թիւնը: Այն տակն, մեր ազգային կոսկածամտութիւնն ու մըբարտաւանութիւնը զլացան այդ մանտան Մեծ Նուպարին, որ թերեւս անփառունակ Երզնթոյնումէն տարբեր ու այլապէս դրական արդիւնք մը պիտի կրնար ձեռք բերել Պերլինէն, եւ որ, մինչեւ իր կեանքի մայրամուտին, հոգիին խորքը պահեց այդ մերժման դառնութիւնը:

« Եւ հիմա, երեսունըփնդ տարուան ժամանակամիջոցէ մը յետոյ, այդ ցեղին ձայնն է կրկին որ կը խօսի Նուպարի անդրանիկ արգելոյն մէջ, զայն կը ստիպէ մըբողջ ձմեռ մը հրատարիլ Եղիպտոսի արեւէն, ա՛յնքան անհրաժեշտ իր փափակ առողջութեանը, եւ տարիէ մը ի վեր ձեռք առնել ազգային փըրկութեան սխտուտի ցուպը, երթալ բաղխելու համար Գիւանագիտութեան դռներն ու տեսանները:

« Ի՛նչ փոյթ, եթէ այս անգամ ալ փափաքուած, հետապնդուած յոյսերը իրականացմամբ չի պտակուին: Ազգը ձեռք բերուած արդիւնքին վրայ չէ որ պիտի չափէ իր շնորհապարտութիւնը՝ անո՛նց հանդէպ սրտնք իր փրկագործու մին աշխատեցան:»

Պօզոս Նուպար Փաշա ունի սուկեղէն սիրտ մը, որ միշտ բաց եղած է դժբախտներու և տառապեալներու համար: Անիկա չէ եղած անոնցմէ որ կը սպասեն դիմումներու, իրենց բարեկործութեանց համար, իր հաճոյքը առանց սպասելու բարեկործութեան ծրագիր մը յղանալուն և յօժար կամքովը տալուն մէջ կը փնտռէ, ինքնաբերաբար: Ոչ միայն այդ, այլ պիտի ուզէր անձայն աննշուկ տալ, եթէ իր ձեռքը ըլլար ծածկել իր առատաձեռնութիւնները: Ընդհանրապէս, մեր հարուստները յետ մահու կտակներ կ'ընեն: Բայց Պօզոս Նուպար Փաշա, հեռեւելով Բոքֆէլլերներու և Գարնէկիներու հոյսակալ օրինակին, ի կենդանութեան կը սիրէ ընել իր բարեկործութիւնները, որպէս զի իր ձեռքովը, իր հեռաատա ուղիովը կարգադրէ ամէն ինչ, իր հիմնադրամները և ձեռնարկները դնելու համար հաստատ հիմերու վրայ, և իր աչքերովը, ղեռ չի փակուած, տեսնէ բարիքի տաճարները զոր կը կանգնէ մին միւսէն վերջ: Եւ ի՛նչ ոգևորութեամբ կը զբաղի իր մէն մի ծրագրին մանրամասնութիւններովը, ո՛րքան աճապարանք կը զնէ իր բոլոր զործերուն մէջ, որպէս զի ողջութեանը ըմբռնանէ իր բարիքին մեծ և անփոխարինելի վայելքը: Վերջին տարիներուն մէջ զմայլելի խանդ և զսրով մը զբաւ լրացնելու համար Երեւանի «Մարի Նուպար Ակնարուժարան»ը և այժմ ալ կը հետապնդէ «Բարիքի Ուսանողական

Տան» շինութիւնը, երկուքն ալ նուիրարերեկով իր ողբացեալ կնոջ յիշատակին, որուն համար խոր և սրտառուջ պաշտամունք մը ունեցած է և զոր կը շարունակէ խնկել իր սղաւոր սիրտին մէջ: Արդարեւ, որքա՞ն օրինակելի եղած է նոյնպէս իր ընտանեկան կեանքը. ինք ալ թէև ոչ-քաջաոտջ, տարիներով զուրգուրալից խնամք շոպիեց իր բարեյիշատակ կնոջ, որ կը տառապէր տաժանելի հիւանդութենէ մը:

Պօղոս նուպար Փաշա լաւ հայերէն չի գիտեր. քայց անսխալ կը հասկնայ, և բաւական մաքուր կը խօսի: Այսուհանդերձ իր բարեգործութեանց կարեւոր մասը հայերէն լեզուի և հայագիտութեան սահմանած է, սրովհետև կը սիրէ հայերէնը և համոզուած է որ մեր լեզուն մեր ազգայնութեան հիմն է, անոր պահպանումին դերագոյն երաշխիքն է: Քանի՜ հայերէն կամ հայանպաստ օտարալեզու հսկայ հրատարակութիւններ լոյս տեսած են իր զրամովը: Քանի՜ հայասէր կամ հայազէտ օտարազգիներու ալ ընձեռած է նիւթական լայն օժանդակութիւն:

Ան ցոյց տուաւ նաև իր լայնամտութիւնը և լուրջ ու խոր հայրենասիրութիւնը այն սիրալիբ և հաւատաւոր վերարեբմունքով ալ, զոր առաջին օրէն հանդէս բերաւ Սորհ. Հայաստանի հանդէպ, առանց ազդուելու հոն արող ընկերական և տնտեսական ըէժիմէն, այլ անոր մէջ տեսնելով հայ ժողովուրդին ազգային գոյութեան և ինքնուրոյն մշակոյթի մապահովման գրաւականը: Ու առաջիննեքէն եղաւ, անձնապէս և Հ. Բ. Ը. Միութեան միջոցաւ, օրուան կառավարութեան բերելու իր աջակցութիւնը, հայրենիքին մտաւոր և նիւթական վերաշինութեան ազգասիրական սիրալի գործին մէջ:

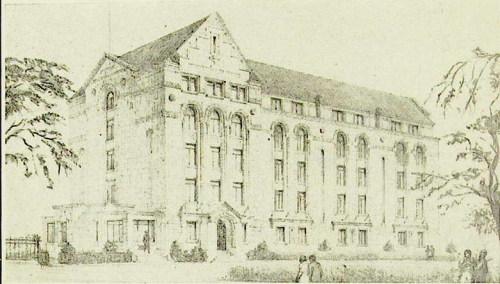
Իր յղացած ազգօգուտ հիմնարկութիւնները եւս ստեղծելու և իրականացնելու համար անիկա նոյնպէս ցոյց տուած է այն հեռատես, մեթոտիկ և գործնական խնամոտ ոգին, կազմակերպչական այն հաղուադիւտ տաղանդը և գործունէութեան սքանչելի եղանակը, զոր առհասարակ ցոյց տուած է իր հիմնած կամ վարած շահադիտական ձեռնարկութեանց մէջ, և զլխաւորաբար Հ.Բ.Ը. Միութեան ստեղծման, ձեւաւորման, զօրացման և տեսականացման մէջ:

Այստեղ կարելի չէ ճշգրտօրէն համառօտել քառօրդ զարու շրջանին և մասնաւորապէս վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին

Պօղոս Նուպար Փաշայի բարեգործութիւնները, անհատական թէ հանրային: Անթիւ ևն անոնք որ իրեն կը պարտին իրենց դիրքը, իրենց ապրուստը, իրենց ուսումը:

Մութին մէջ թողլով իր անհատական անհաշուելի բարիքները, ազգականներու և ազգակիցներու, թոշակներով և նպաստներով, զոր իրբև չքաւորներու բուխսիրտ և զորովազեղ հայր լայնօրէն և անաղմուկ տրամադրած է, անիկա, գրեթէ միշտ Հայ Բարեգ. Ընդհ. Միութեան միջոցաւ, ազգին տուած է լիարուսն, և օժտած է անիկա բազմաթիւ օգտաւէտ հիմնարկութիւններով, որոնց զլիսաւորները միայն պիտի թուենք, մութին մէջ թողլով նաև կրկին Ազգային Պատուիրակութեանց առթիւ իր անձնապէս գոհարեցած անազին զուամբները, որոնց հաշիւը ինք ալ չունի թերևս, այնքան նուրբ և փափկանկատ խորհրդապահանութեամբ բրած է այդ ամէնը, ա՛յնքան պիտի չուզէր որ հաշուի առնուէր ատ ալ:

Իր էական առաջին զործը եղած է Գահիրէի Ազգ. Գալուստեան

ԲԱՐԻՔԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՏՈՒՆ - ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐԻ ՆՈՒՊԱՐ
(ՈՐՈՒՆ ԿԱՌՈՒԹՈՒՄԸ ՍԿԱՍԸ Է ԲԱՐԻՔԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆ ՈՍՏԱՆԻՆ ՄԷՋ)

Վարժարանին վերաշինութիւնը, պատերազմէն բաւական առաջ, որուն համար ծախսած է 20,000 ոսկի:

Գահիրէի մէջ կառուցած է նաև Հէլիոփոլիսի Նուպարեան Վարժարանը և այժմ կը մասնակցի Ազգ. Առաջնորդարանի շինութեան, շուրջ 6500 ոսկի ընդամէնը:

Նախապէս Գահիրէի մէջ հիմնած ուսանողական «վա.թ.թ.»ը 1924ին վերածած է Հայ Ուսանողական Հիմնարկութեան մը, Պրիւսէլի Համալսարանական Ոստանին մէջ, 26000 ոսկիի հիմնադրամով մը, գլխաւորապէս Հայաստանի համար մասնադէաներ պատրաստելու կանխանորութեամբ:

Ստեղծած է կրկին մրցանակներ, մին՝ Երեւանի Համալսարանին յաջողադոյն շրջանաւարտներուն համար, և միւսը, իր հօրը յիշատակին, Օքսֆորտի Համալսարանին մէջ Հայաստանի պատմութեան և դրականութեան ճիւղերուն համար, 4000 ոսկի:

Երեւանի մէջ դեռ նոր կառուցանել տուաւ Մարի Նուպար Ակնարուժարանը (ծախք և հիմնադրամ 13,200 ոսկի):

Բարիզի մէջ նուիրեց Մատենադարան մը, իր և իր հօր Գահիրէի կարեւոր զբաղարանին մեծադոյն մասն ալ միատեղ (միայն շէնք և հիմնադրամ 8300 ոսկի):

Միութեան վերջնականապէս նուիրեց 100,000 տուար, որպէսզի «Նուպարաշէն»ի կառուցման յատկացուի, եթէ, մինչև 15 Ապրիլ 1931, Ամերիկայի մէջ հանդանակուի ծրագրուած 250,000 տուարը, Միութեան 25ամեակին առթիւ:

Բարիզի մէջ այժմ կառուցանել կուտայ հոյակապ շէնք մը, Հայ Ուսանողական Տունը (Մարի Նուպար Հիմնարկութիւն), Համալսարանական Ոստանին մէջ, տրամադրելով շուրջ 3 միլիոն ֆր.:

Համազումար՝ աւելի քան 150,000 անդլ. ոսկի:

Անա թէ ո՞վ է Պօղոս Նուպար Փաշա և ինչո՞ւ անիկա արժանի է ամէն ճշմարիտ Հայու յարգանքին և երախտագիտութեան:

Անա թէ ինչո՞ւ անիկա արժանի է որ իր մեծանուն հօր հանճարով անմահացած և իր նոր փառքով մը զեղեցկացուցած այդ անունը տրուի Հ. Բ. Ը. Միութեան անդամներուն և բարեկամներուն կողմէ Հայաստանի մէջ կառուցուելիք դիւղաքաղաքին:

ԻՆՁ Է ՆՈՒՊԱՐԱՇԷՆ

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու մէջ գործող բազմաթիւ Մասնաճիւղները, իրենց տարեկան Համաժողովին մէջ, որ զուամարուեցաւ Ֆիլատէլֆիա, 30-31 Մայիս 1926, քուէարկեցին Միութեան Արձաթեալ Յորեկեանին առթիւ բանալ երկու մրցանքներ. առաջինը՝ 5000 նոր անդամներու յաւելում, երկրորդը՝ բացառիկ միջոցներով զոյացնել 250,000 տօլարի հիմնադրամ մը, յանուն և ի պատիւ Միութեան Հիմնադիր-Նախագահ Պօղոս Նուպար Փաշայի:

Նուպար Փաշա, խորապէս զգածուած Ամերիկայի մեր պատուական հայրենակիցներուն սոյն ազգասիրական նախաձեռնութեանէն և համակրանքի ազնիւ արտայայտութենէն, փութաց Ամերիկայի Շրջանակային Յանձնաժողովին յայտնել իր կատարեալ համամտութիւնը Համաժողովին որոշած Յորեկեանական Հանդանակութեան ծրագրին համար, և ի նշան գնահատման յանձն առաւ իր կողմէ ևւս 100,000 տօլար աւելցնել, եթէ Ամերիկայի հանդանակութիւնը արտադրէր կանխատեսուած զուամարը:

Միութիւնը հիմնուած ըլլալով Գահիրէի մէջ, 15 Ապրիլ 1906 ին, Զատիկի առաջին օրը, իր քսանըֆինդ տարուան շրջանը կը բուրսէ 15 Ապրիլ 1931ին, որով այդ թուականին Միութեան Արձաթեալ Յորեկեանը պիտի տօնուի մեծաշուք հանդիսաւորութեամբ, ո՛չ միայն իր երեք զլխաւոր կեդրոններուն մէջ, Բարիզ, Նիւ Եօրք և Գահիրէ, այլ այն ամէն տեղերը ուր Մասնաճիւղ մը գոյութիւն ունի: Այդ մեծ Տարեդարձին առթիւ լոյս պիտի տեսնէ նաև պատկերազարդ ընդարձակ հաւաքածոյ մը, որ անկասկած ազգային բարեգործութեան ամէնէն փառաւոր Յուշամատենը պիտի ըլլայ:

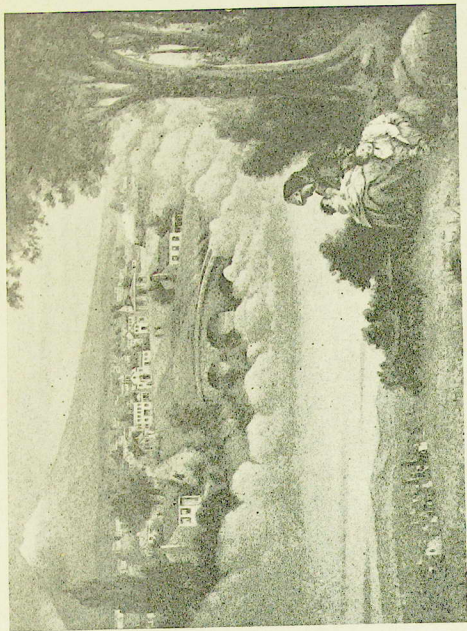
Ֆիլատէլֆիոյ Համաժողովէն վերջ մեր սիրելի Նախագահին հարցուած էր թէ՛ իր կարծիքով ի՞նչ նպատակի պէտք էր յատ-

կացնել Արծաթեայ Հանգանակութեան արդիւնքը: Նուպար Փաշա, նկատելով Հայաստանի մէջ մշակելի հողերու սակաւութիւնը, որ կառավարութիւնը կը պարտաւորէ սահմանափակել Հայաստան հաստատուելի փափաքող զաղթականներու թիւը, պատասխանեց թէ՛ հաւաքուած գումարը լաւագոյն կերպով զործածուած կ'ըլլայ եթէ՛ յատկացուի Հայաստանի անմշակ հողերուն բարելւման, ճահիճներու չորացմամբ, ջրանցքներու շինութեամբ եւն., մանաւանդ որ այսպէս, գէթ համեստ սահմանի մը մէջ, Հ. Բ. Բ. Միութիւնը իրազործած կ'ըլլայ մէկ մասը Տօքթ. Նանսէնի զեղեցիկ ծրագրին, որ այն ատեն լքուած կը թուէր, Ազգերու Ընկերութեան ժողովին մէջ զանազան կառավարութեանց կողմէ ցոյց արուած ակնյայտ դժկամակութեան պատճառաւ:

Այս առաջարկը գտած էր խանդավառ ընդունելութիւն, երբ քիչ վերջ ծանուցուեցաւ սակայն թէ՛ Հայաստանի կառավարութիւնը որոշած է ընդարձակ դիժի մը վրայ ինք ձեռնարկել այդ աշխատութեանց, մինչեւ հինգ տարի յառաջացնելով չորացման և ոռոգման գործը՝ որ մշակութեան և բնակութեան տրամադրելի պիտի ընծայէր հազարաւոր տեսիադին տարածութեամբ հողեր:

Այս բարեգուշակ լուրին վրայ, որոշու՞մ կայացաւ Միութեան Յորել. Հանգանակութեան արդիւնքը ամբողջովին յատկացնել Հայաստանի սիրտին մէջ աւանի մը շինութեան, «Նուպարաշէն» անունով, զոն տեղաւորելու համար Հայաստան փոխադրուելիք հողագործ և արհեստաւոր զաղթականներ, և այդ ձեռնարկով ինքնաբաւ դարձնելու համար օտարութեան մէջ թշուառութեան մատնուած դժբախտ հայրենակիցներ և օժանդակելու համար Հայաստանի վերաշինութեան և անտեսական զարգացման:

Միութիւնը, տեղւոյն վրայ կատարուած ուսումնասիրութիւններէ վերջ, որդեգրած ըլլալով Հայաստանի մէջ դիւզեր հիմնելու գաղափարը, իբրեւ զործնական միջոց ուրկէ կարելի է շուտով շօշափելի արդիւնքներ քաղել, ինչպէս ցոյց տուած էր իր առաջին փորձը, ողբացեալ Գրիգոր Մէօթէմէականի հիմնադրամով Հայաստանի մէջ հաստատուած Նոր Ազգիկիոյ առաջին զաղութանայ դիւզին օրինակովը, մեծապէս շնորհաւորելի է որ Միութեան Ամերիկայի հայրենասէր բարեկամները՝ վերին աստիճանի շահագրգռող այդ վե՛հ նպատակը աւելի ցայտուն կերպով նուիրագործե-

...ՆՐԱՆԱԲԱՆԻՆԻ ԿՈՆԿՐԵՆՏԻ ԿԻՆՈՒՄԻՆԻՍՏԻՆԻՆԻՆԻ...

ցին, ինչ որ պատիւ կը բերէ Հ. Բ. Ը. Միութեան և զովելի անձնութիւններէն մը անոր հովանիին տակ աշխատող Ամերիկայի պատուական անդամակիցներուն:

Միութեան Ամերիկայի Շրջանակային Յանձնաժողովը 10 Նոյեմբեր 1927 և 15 Յունվար 1928 թուականներով զոյգ Շրջարեւելան-Կոչեր ուղղեց իր շրջանի բոլոր Մասնաճիւղներուն և առհասարակ Ամերիկահայութեան, ծանուցանելու համար թէ որոշուած է անմիջապէս ձեռնարկել 250,000 տոլարի հանդանակութեան, Հ. Բ. Ը. Միութեան Քսանըհինգամեակին առթիւ, որպէսզի այդ գումարով Հայաստանի մէջ կառուցուի աւան մը, ի պատիւ Պօղոս Նուպար Փաշայի «Նուպարաշէն» անունով: Միւս կողմէ Նուպար փաշա հայերէն և անգլիերէն լեզուներով ուղերձ մը հետագրեց Նիւ Եօքս, որ շարժանկարներով պիտի ծանուցուէր հասարակութեան:

Նիւ Եօքս, 10 Նոյեմբեր 1927

Սիրելի Լ'նկերներ,

Հ. Բ. Ը. Միութեան հիմնարկութեան Քսանըհինգամեակը պիտի սոնտի 1931 Ապրիլ 15ին:

Ինչպէս գիտէք, Ֆիլատելիիայի Համաժողովը որոշած էր որ մեր Ամերիկայի Մասնաճիւղները մինչև այդ թուականը գոյացնեն 250,000 տոլարի հիմնադրամ մը, յանուն և ի պատիւ Միութեան Հիմնադիր-Նախագահ Պօղոս Նուպար Փաշայի: Գիտէք նաև որ Նուպար Փաշա խոստացաւ իր կողմէն 100,000 տոլար աւելցնել հիմնադրամին վրայ, և փափաք յայտնեց որ ամբողջ գումարը գործածուի շինարարական նպատակներու, Հայաստանի մէջ:

Իսկ աւելի վերջը, Միութեան Կեդր. Վարչ. Ժողովը, նկատելով որ Հայաստանի կառավարութիւնը հողերու ոռոգման և չորացման աշխատանքներուն արդէն իսկ ձեռնարկած է, որոշեց որ Ամերիկայի Ռորելեանական Հանգանակութեան և անոր յարակից

նուիրատուութեանց արդիւնքներով աւան մը կառուցուի նուապարշէն անունով, պատմական Վաղարշապատի կից:

«Յուշարար»ի այս տարուան Սեպտեմբերի թիւին մէջ հրատարակուեցաւ ճարտարագէտ Տ. Մ. Միհրդատեանցի տեղեկագիրը, ուր կը պարզուին Վաղարշապատի դիրքին եւ հողերուն բազմադիմի առաւելութիւնները:

Նախապատրաստական ուսումնասիրութիւններն ու բանակցութիւնները ահա այսպէս կատարուած ըլլալով, այլեւս ժամանակն է գործելու: Մեզի կը մնայ խոստացուած քառորդ միլիոն տոլարը գոյացնել յառաջիկայ երեք ու կէս տարուան միջոցին, քանի որ անցած տարի հարկադրուեցանք մեր բոլոր ջանքերը նուիրելու երկրաշարժէ աղէտահալներու օգնութեան:

Այս հանգանակութեան յաջողութիւնը մեզի համար թէ՛ հայրենասիրութեան եւ թէ՛ արժանապատուութեան խնդիր մըն է: Տոքթ. Նանսէն, որ մեր գաղթականներու Հայաստան փոխադրութեան համար Ազգաժողովէն մէկ միլիոն տոլարի աջակցութիւն կը պահանջէ, ոգեւորուած է այն վստահութեամբ թէ Ամերիկայի եւ ուրիշ երկիրներու Հայերն ալ պիտի հայթայթեն կէս միլիոն տոլար:

Ուստի կը խնդրենք մեր Շրջ. Յանձնախումբերէն եւ Մասնաճիւղային Վարչութիւններէն որ լուրջ աշխատանքի լծուին անյապաղ, եւ քաջայոյս ենք որ Ամերիկայի Հայ գաղութը այս կոչին ալ պիտի պատասխանէ իր համբաւին վայել խանդավառութեամբ եւ առատածննութեամբ:

Հայաստան ամէն բանէ աւելի բնակարաններու պէտք ունի: Եթէ մեր գաղթականները բաղձացեալ թիւերով չեն փոխադրուիր, գլխաւոր պատճառն այն է որ անոնց համար բնակարան կը պակսի: Փութեանք հիմնելու նուապարշէնը որ մեր տարագիր եղբայրներէն եւ քոյրերէն մի քանի հազար հոգիի պատսպարան պիտի հայթայթէ հայրենի հողին վրայ:

Յանձնաժողովս բոլոր Մասնաճիւղներուն կը զրկէ խոստմնագիր բարտեր, այն ակնկալութեամբ որ իւրաքանչիւր Մասնաճիւղ պիտի ջանայ իրեն համար նշանակուած քանակարաժնի (քօթայի) ամբողջ գումարը ապահովիլ, մէկ չորրորդ մասը կանխիկ եւ երեք չորրորդը ապառիկ, այսինքն յառաջիկայ երեք տարուան մէջ մաս առ մաս զանձնելի:

Հարկ չկայ ըսելու որ մասնաւոր երախտագիտութեամբ պիտի յիշատակուին կանխիկ վճարումները, որովհետեւ շինութեանց գործին պիտի ձեռնարկուի առաջին պատեհութեամբ:

Այս գեղեցիկ ակնկալութեան պսակումը կախեալ է մեր ամէնուս սիրայօժար զոհողութենէն:

Արծաթեայ Յորելեանի Հանգանակութիւնը բացուած է:

Հայաստանի մէջ շինարարական կոթող մը պիտի կանգնենք ի յիշատակ Յորելեանին:

Ձեզի եւ մեր բոլոր աշխատակիցներուն կը մաղթենք փայլուն յաջողութիւն եւ կը մատուցանենք մեր սիրալիր ողջոյնները:

Ի ԴԻՄՍՑ Զ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԱՍԵՐԻԿԱՅԻ ԵՐՋԱՆԱԿԱՅԻՆ ՅԱՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ
Ատենադպիր Ատենապետ
Ա. Յ. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ ԱՐԵԱԿ ԳԱՐԱԿԷՕՋԵԱՆ

Միութեան 22րդ Տարեշրջանի հանգէսին օրը, 15 Ապրիլ 1926, Նիւ Եօրքի Էմպէսէաբը թատրոնին մէջ, միանգամայն տեղի ունեցաւ Արծաթեայ Յորելեանի Հանգանակութեան պաշտօնական բացումը: Այդ օրը ստորագրութեանց զումարը հասած է 102,000 տօլարի, եւ այս աննախընթաց յաջողութեան մէջ իրենց գլխաւոր բաժինը ունեցած են, 20,000ական տօլարի արձանագրութեամբ, Գարակէօզեան եւ Կիւլպէնկեան եղբայրները, որոնց առողջ ազգա-

սիրութիւնը Ամերիկահայուն համար անդիմազորելի խթան մըն է:

Այդ պատենութեամբ անմիջապէս Գան՝ Պօղոս Նուպար Փաշայի ուղղուած է հետեւեալ հեռագիրը.—

« Միութեան 22րդ արեգարձին առթիւ, երէկ տեղի ունեցու հրատարակային ժողով մը՝ Նուպարաշէնի Հանդանակութեան համար: Յաջողութիւնը փայլուն եղաւ: Խոստովներու գումարը հասաւ 102,000 տօլարի: Ձեր պատգամը եւ պատկերը պատասի վրայ ցուցադրուելով ողջունուեցան բուն խանդավառութեամբ, եւ ձեր կողմէ մեր Միութեան եւ Ազգին մատուցուած անգին ծառայութեանց համար երախտագիտական անկեղծ արատայտութեամբ: Վստաջ ենք որ մեր կոչը ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ պիտի վայելէ միեւնոյն սրտագին ընդունելութիւնը, եւ ձեռնարկը պիտի պատկուի կատարել յաջողութեամբ:»

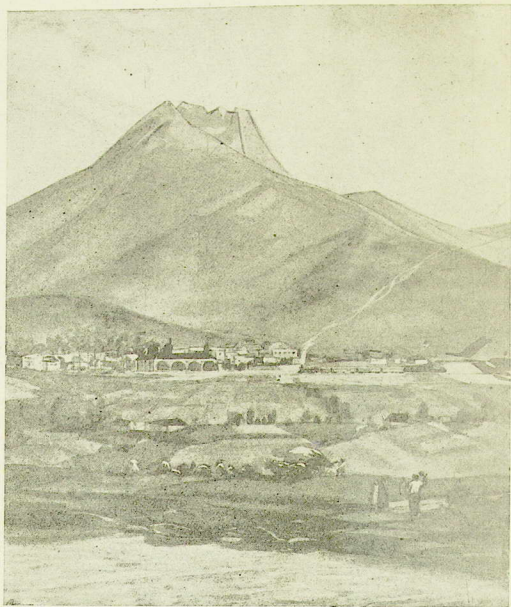
Անա՛ Նուպար Փաշայի պատասխան-հեռագիրը եւս.—

« Ձեմ կընար բնէ թէ ս'րքան խորունկ եղաւ հրճուանքս, ստանալով ձեր հեռագիրը որ կ'իմացնէր հանդանակութեան փայլուն յաջողութիւնը: Հիացական զգացումներով ձեզի կ'ուղղեմ ամենաջերմ խնդակցութիւնս: Համերական արտայայտութիւնները իս ծայրագոյն շփոթութեան կը մասնին եւ երախտապարտ կ'ընեն հրատարակային ժողովի անդամներուն, որ իրենց բարեկամութեան եւ ներողամիտ գնահատութեան ազացոյցը տուած են:»

Հանդանակութիւնը Նիւ Եօրքէն վերջ Ձիքակօ և այլուր հեռուցեալ յառաջ տարուելով, նորանոր արձանագրութիւններ եղան, որոնցմէ կ'արժէ յիշել Միութեան փոխ-ատենապետ Տիրան Խան Քէլէկեան 6250 տօլար, Նիւ Եօրքի Շրջ. Յանձնաժողովի փոխ-ատենապետ Տ. Կ. Թ. Փուշման, Տ. Ս. Նահիկեան և Տ. Սամուէլ Տօնեան 5000ական տօլար, Տիրաք Լեւոն Պապեան և Թիրեաքեան եղբարք 2500ական տօլար, Տ. Լէմուէլ Գօսթիքեան 2000 տօլար, ևն.:

18 Հոկտեմբեր 1928ին, Միութեան Ընդհանուր Ժողովը եւս, իր ԺԳ. նիստին մէջ՝ որ զուամարուեցաւ Բարիզի իր նորահաստատ Մատենադարանին մէջ, հետեւեալ բանաձևեր ընդունելով հանդիսաւորապէս նուիրագործեց սկսուած Յորելեանական Հանդանակութիւնը և որոշեց անիկա տարածել նաեւ Ամերիկայէն դուրս.—

« Ժողովը շնորհակալութեան միահամուռ քուէով մը իր բարձր գնահատումը կ'արտայայտէ Ամերիկայի մէջ ծրագրուած Հանդանակութեան պատ-

ՎԱՂԸ ԳԱՂՈՒԹԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒՊԱՐԱՇԷՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԻՐՏԻՆ ՄԷՋ ՊԻՏԻ ԾԱՂԿԻ...

ուտրեր նախաձեռնութեան, ինչպէս եւ Պօղոս Նուպար փաշայի վեհանձն նը-
ւիրտութեան համար:

« Միտմամանակ, ժողովը կ'որոշէ որ սոյն Յարեւանական Հանգանա-
կութիւնը տարածուի Ամերիկայէն դուրս ալ, որպէսզի ընդհանուր Հայու-
թեան եւ մասնաւորապէս Ն. Բ. Ը. Միութեան անդամներուն եւ բարեկամնե-
րուն պատեհութիւն ընծայուի գրականորէն արտայայտելու իրենց սէրը եւ
զնաշատութիւնը գէպի Հայաստանի վերաշինական հոյակապ աշխատանքը, գէպի
Ն. Բ. Ը. Միութեան կատարած ազդեղութեամբ գերբ եւ գործը, եւ գէպի իր
Հիմնադիր-Նախագահը որ իր իմաստուն բարեգործութիւններով կը ներկայա-
նայ Հայրենասիրութեան վեհ սիրար մը:»

Համաձայն այդ որոշումին, Կեդր. վարչ. ժողովը ձեռնարկեց
Կեդր. Գնահատութեան մը կազմութեան, Բարիզի մէջ, նախադա-
նութեամբ Տ. Տիգրան Սան Բէլէկեանի և անդամակցութեամբ
Տեառք Պօղոս Էսմէրեանի և Արմենակ Համբարձումեանի, և միեւ-
նոյն ատեն հրատարակ հանեց հետեւեալ կոչը:

Միութեան Ամերիկայի Մասնաճիւղերուն տարեկան Համաժո-
ղովին մէջ, 1926 ին Ֆիլատելֆիա գումարուած, որոշում մը քուէ-
արկուեցաւ ձեռնարկելու Յորելեանական Հանգանակութեան մը,
Ն. Բ. Ը. Միութեան հիմնարկութեան եւ գործունէութեան 25 ըդ
Տարեդարձին առթիւ (15 Ապրիլ 1931), եւ ի պատիւ անոր Հիմնա-
դիր-Նախագահ Վսեմ. Պօղոս Նուպար Փաշայի Այդ հանգանակու-
թեան Ամերիկահայութիւնը պիտի մասնակցի 250,000 տոլարով
(մեծ մասամբ արդէն ստորագրուած), եւ անոր վրայ պիտի աւել-
ցուի, թէ որ այդ գումարը գոյանայ, ինչպէս անկասկած է, Ն. Վսե-
մութեան կողմէ ի նշան գնահատման Միութեան նուիրուած 100
հազար տոլարը եւս:

Միութեան Ընդհանուր ժողովը, իր վերջին նիստին մէջ, որո-
շեց որ սոյն համազգային Հանգանակութիւնը Ամերիկայէն դուրս
ալ տարածուի, որպէսզի ընդհանուր Հայութեան եւ գլխաւորաբար

Միութեան անդամներուն եւ բարեկամներուն գործնական պատեհութիւն մը ընծայուի՝ դրականօրէն արտայայտելու իրենց սէրը եւ գնահատումը դէպի Հայաստանի մի քանի տարուան վերաշինական հոյակապ աշխատանքը, դէպի Հ. Բ. Ը. Միութեան քառորդ դարէ ի վեր կատարած ազգագրատ դերը եւ գործը, եւ դէպի անոր Հիմնադիր-Նախագահը, որ իր հայրենանուէր ծառայութիւններով եւ իմաստուն բարեգործութիւններով կը ներկայանայ մեր ազգին մէջ գերազանց տիպար մը:

Յուսալի է որ սոյն Արծաթեայ Հանգանակութեան ամբողջական գումարը յանգի 500,000 տոլարի (150,000ը Ամերիկայէն դուրս), ինչպէս բարձրօրէն հռչակած է, Ազգերու Ժողովին առջեւ, Հայութեան մեծ բարեկամը՝ գաղթականներու Բարձր Գօմիսէր Տօրթ. Ֆ. Նանսէն, այդ գումարը ցոյց տալով հայ ժողովուրդին իրական բաժինը ներգաղթի եւ վերաշինութեան այն գեղեցիկ ծրագրին, զոր ինք յղացած էր եւ զոր ուխտած է գէթ մասամբ գործադրել, կարեւորութեան սահմանին մէջ:

Վերոյիշեալ գումարը ամբողջովին պիտի յատկացուի Հայաստանի մէջ աւանի մը շինութեան, ուր պիտի տեղաւորուին արտասահմանէ փոխադրուելիք հայրենաբաղձ գաղթականներ, որ այսօր օտարութեան մէջ կը տուայտին սպասելով երջանիկ օրուան. իսկ այդ աւանը, ի յարգանս մեր պատուակալ Նախագահին, պիտի կրէ «Նուպարաշէն» անունը: Հայաստանի Կառավարութիւնը բարեհաւօրէն ընդունած է այս ծրագիրը, արամադրելով կարելի ամէն դիւրութիւններ:

Անիկա պիտի ըլլայ վտարանդի գաղութահայութեան երախտագիտական նուէրը Մայր-Հայրենիքին եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան համար եղբայրական օգնութեան գեղեցիկ կոթող մը, որ Արարատի ստորոտը պիտի կանգնի, հայ սիրտով, հայ ձեռքով եւ հայ դրամով «Նուպարաշէն», ի՞նչ ոգեւորիչ պատկեր, ի՞նչ գմայլելի հեռանկար. այսօր աւան մը, վաղը թերեւս քաղաք մը, շէնշող, ծաղկեալ,

ուր երկկի բամբախտ գաղթականը արդէն կ'ապրի խաղաղ եւ եր-
ջանիկ:

Տարակոյս չունինք թէ ազգին սէրը եւ հայրենիքին կարօտը
ունեցող ամէն գիտակից Հայ իր մասնակցութեան առաւելագոյն
բաժինը պիտի բերէ այս մեծ Հանգանակութեան, զոր պիտի գիտ-
նայ գնահատել Հայաստանի Կառավարութիւնը եւ մեր պատկառելի
Նախագահը, եւ որ Աղգերու Ընկերութեան կողին չի պատասխանող
Պետութեանց աչքին եւս պիտի երեւայ իրր հայ ժողովուրդին ինք-
նապահպանման եւ մեծոգութեան մէկ նոր եւ հզօր ապացոյցը:

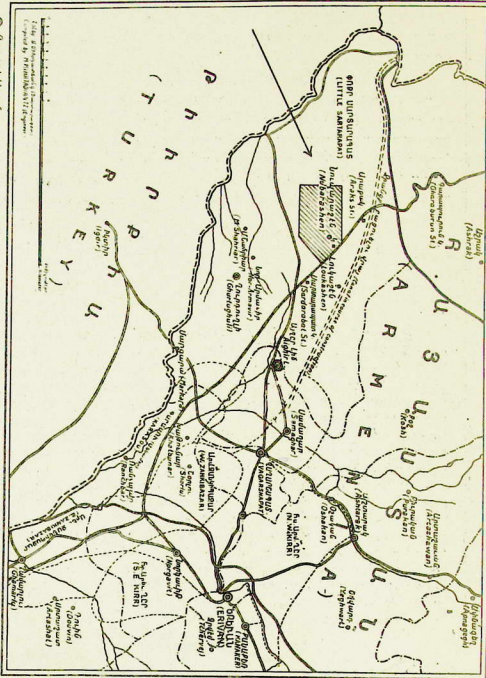
Ի ԴԻՄԱՅ Զ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Վարիչ - Պատուիրակ

Վ. ՄԱԼԷՋԵԱՆ

Բարիկ, 15 Յունիսը 1929

Հարց էր սակայն որոշել յարմարագոյն վայրը ուր պիտի
կառուցուէր Նուպարաշէն: Միութեան կողմէ յայտնի ճարտարադէտ
Տ. Մ. Միհրդատեանցի 1926ին պաշտօն յանձնուեցաւ Հայաստան
երթալ, հետապնդելու համար բոլոր այն ձեռնարկութիւնները զոր
ունինք մեր Հայրենիքին մէջ եւ մասնաւորապէս ուսումնասիրելու
համար Նանսէնեան ծրագրին մէկ մասը իրականացնելու կարելի-
ութիւնը: Մեր պատուիրակը հինգ ամիս մնաց Հայաստան, ուր
Կառավարութեան կողմէ գտաւ բարեացակամ ընդունելութիւն:
Հայաստանի Կառավարութիւնը ինք այլ եւս ի վիճակի ըլլալով,
չնորհիւ Սովիեդական Միութեան թանկագին աջակցութեան, հըն-
դամեայ շրջանի մը մէջ գլուխ հանելու երկրին անմշակ հողերուն
չօրացման եւ սոսոցման գործը, Տ. Միհրդատեանց հաւաստիք ստա-
ցաւ որ եթէ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը ցանկայ արժեւորուած նոր հողա-
մասեր ձեռք բերել, այնտեղ գիւղեր հաստատելու եւ գաղթական-
ներ տեղաւորելու համար, Հայկ. Կառավարութիւնը պատրաստ էր
այդպիսի հողեր Միութեան տրամադրութեան ներքեւ ղնելու:
Յետոյ, խօսք եղաւ Ալլըր լիճի (Վաղարշապատ) սոսոցուած հողա-
մասերուն մասին: Բայց Տ. Միհրդատեանց, որ 1927ի եւս Հայաս-

1:50,000
 (Compiled by the Ministry of Geographical Names)

- District Center
- Sub-District Center
- Village

- Main Road
- Branch Road
- Railway
- Station

- Government Boundary
- District Boundary
- Sub-District Boundary

- River
- Canal

Limits of areas to be irrigated or drained

տան մեկնեցաւ, զլիւարարար զրադուելու համար Միութեան կառուցանել տուած Դարուհի Յակոբեան Մայրանոցին և Մարի Նուպար Ակնարութարանի շինութեամբ, վերադարձին մեզի հաւաստիք բերաւ որ, փոխանակ Այդըր Լիճի շրջավայրին, որուն ոտողուած հողերը անմիջապէս օգտագործելի ըլլալով չէին կարող երկար ատեն տրամադրելի մնալ (այդ միջոցին հազիւ 900 տեսակազին մնացած էր), Հայաստանի Կառավարութիւնը յօժար է Միութեան յանձնելու Փոքր Սարտարապատի հողերէն մաս մը, նորակերտ Լուկաշէնի դիմացը, ուր, մօտաւորապէս ջրանցքի աշխատանքները լրանալով, կարելի կ'ըլլայ լաւագոյն պայմաններու մէջ հաստատել Նուպարաշէնը:

Ըստ այնմ, 1928ին, պաշտօնական բանակցութիւններ սկսան Հայաստանի Կառավարութեան հետ, որ վերջերս յօժարեցաւ տրամադրել այդ նպատակին Փոքր Սարտարապատի շրջանին մէջ 2-3000 տեսակազին հող, հո՛ն Միութեան կողմէ կառուցուելու համար «Նուպարաշէն» անունով աւան մը, արտասահմանէն փոխադրելի գաղթականներու համար: Կառավարութիւնը տրամադրութիւն ցոյց տուաւ ընծայել նաեւ որոշ դիւրութիւններ, պայմանաւ որ անմիջապէս զրամը յանձնուի և շինութեան ձեռնարկուի, որովհետեւ այդ հողամասը ոտողուած ըլլալուն կարելի չէ երկար ատեն անբնակ և անմշակ թողուլ: Այս հանգամանքներուն մէջ, յուսալի է որ մօտերս նպաստաւոր պայմաններով համաձայնագիր մը կը ստորագրուի, ուրկէ վերջ Կառավարութեան հետ համախոհարար կը պատրաստուի Նուպարաշէնի յատակագիծը և անյապագ կը ձեռնարկուի շինութեան, նախապատրաստական աշխատութիւնները լրանալուն պէս: Այն ատեն, երբ արդէն առաջին հիմը դրուած կ'ըլլայ, մենք կարող կ'ըլլանք մեր լաւագոյն ուշադրութեան առարկայ դարձնել Նուպարաշէնի շինութեան գործը, օժտելով անիկա արգիւհական և գործնական ամէն առաւելութիւններով, լիայոյս որ Արծաթեայ Հանգանակութիւնը ոչ միայն Ամերիկայի մէջ, այլ անկէ դուրս ալ անմիջական յաջողութեամբ կը պսակուի, որով և յետին Հայը, ամէնէն հեռաբնակ Հայը, չի զրկուիբ այս դերագոյնացօրէն հայրենաշէն ձեռնարկին բերելէ իր մասնակցութեան բաժինը, քար մըն ալ ինք աւելցնելով այդ աւանին, որ դարձեալ հայութեան կողմէ կըրայրական օգնութեան հրաշալի կոթող մը պիտի ըլլայ:

Աւելցնենք թէ Փոքր Սարտարապատի այդ շրջանը կը ներկայացնէ բազմադիմի առաւելութիւններ, հողն ըլլալով հարուստ և բարեբեր, Զուրբ առձեռն և առատ, կլիման առողջ և օդը նպաստաւոր բամպակի մշակութեան, այնպէս որ Նուպարաշէնի զիւղացին, եթէ իր հողը խնամքով մշակէ, Զուրն ալ անպակաս ըլլալով, պիտի կրնայ ցանուած փութ մը ցորենէն քսանապատիկ հնձել, այսինքն ներկայ հունձքին հետ բաղդատելով 4-5 անգամ աւելի:

Նուպարաշէնը իր դիրքովն ալ խել մը յարմարութիւններ ունի. անիկա նրեւանիկապուած ըլլալով երկաթուղիի զիծով, երթեւեկն ու փոխադրութիւնները շատ դիւրաւ կրնան կատարուիլ, ինչ որ գործնական տեսակէտով կարեւոր առաւելութիւն մըն է:

Բնական է թէ ձեռնհաս ճարտարագէտներու միջոցաւ պիտի կատարուի այդ աւանին շինութիւնը, առողջապահական և զեղազիտական տուեալներու հիման վրայ պատրաստուած արդիական յատակագծի մը համաձայն: Նուպարաշէն պիտի ունենայ իր հրապարակը, խաչաձև կրկին պողոտաներ, ծառերով եզրուած, և այն ամէն հաստատութիւնները որ համայնքին բարօրութեան և զարգացումին պիտի ծառայեն, ինչպէս զարմանատուն, վարժարան, մատենադարան, բաղնիք, փուռ, ևւն.: Տուները պիտի ըլլան ոչ թէ խրճիթանման շէնքեր, այլ կոկիկ բնակարաններ և գործատեղիներ, և մանաւանդ հողագործներու տուները գրեթէ մէյմէկ փոքր ազարակներ՝ ուր անոնք պիտի կրնան զիւղատնտեսական անհրաժեշտ պահանջներուն զոհացումը գտնել: Արդէն նախապէս պիտի տրամադրուին հողագործութեան և ճարտարարուեստական անհրաժեշտ գործիքներ, որոնցմէ համայնքը պիտի կրնայ օգտուիլ և առաջին օրէն իսկ ապահովել իր ապրուստը:

Տարակոյս չիկայ թէ Նուպարաշէնի ազազայ բնակիչները, որ բարեբախտութիւնը պիտի ունենան հաստատուելու այդ աւանին մէջ, հետզհետէ գտնայով ինքնարաւ և բարեկեցիկ, պարտահատոյց պիտի ըլլան մասնաւճարներով, որոնցմով կառավարութիւնը և Հ. Բ. Ը. Միութիւնը ի վիճակի պիտի ըլլան հետզհետէ աւելի ընդարձակելու աւանը, և հոն տեղաւորելու նոր աշխատաւոր դաջթականներ, այնպէս որ Նուպարաշէնը օր մը կ'ըլլայ սիրուն և շէնշող զիւղաքաղաք մը, պատուարեր անիկա ընծայաբերող զա-

դուժահայութեան և անուանին ալ զոր պիտի կրէ անիկա իբր վերաշինական կոթող մը:

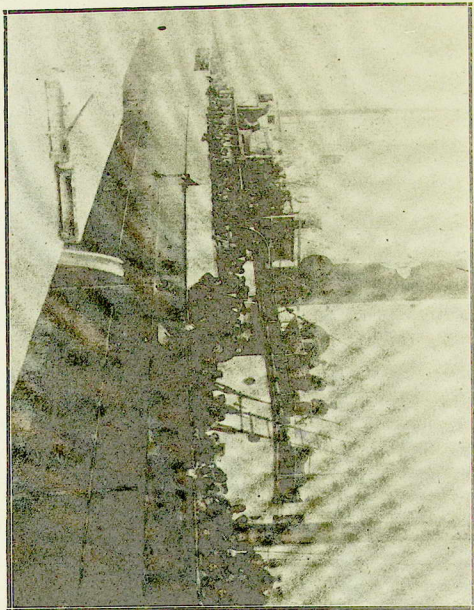
Միւս կողմէ, Նուպարաշէնը պիտի ունենայ յատուկ թաղամասեր կամ հաստատութիւններ՝ որ պիտի կրեն ատոնց շինութեանց ծախքը հողացող Ընկերակցութեանց կամ Հայրենակցական Միութեանց կողմէ փափաքուած տեղի անուաները, ինչպէս Նոր Ակնայ թաղ, ևլն.: Իսկ հրապարակին վրայ պիտի կանգնի Յիշատակարան մը, որ պիտի յաւերժացնէ Հայկ. Բարեգ. Ընդհ. Միութեան սոյն մասնաշաղկուկ ձեռնարկը և ուր պիտի արձանագրուի Նուպարաշէնի պատմութիւնը, կարեւորագոյն նուիրատուներու անուններով:

Այժմ պիտի բացատրենք թէ ինչո՞ւ պարտինք կառուցանել Նուպարաշէնը:

Նուպարաշէնը պարտինք կառուցանել, որովհետեւ վերականգնած Հայաստանին արդիական յարմարութիւններով օժտուած աւան մը կամ դիւղաքաղաք մը աւելցնել, թանկագին և տեւական մեայուն օգնութիւն մըն է թէ՛ ներգաղթի և թէ՛ վերաշինութեան կենսական գործին: Արտասահմանի Հայութեան կողմէ կոթողական նուէր մը ընել է Հայրենիքին, հոն ապրող և աշխատող Հայութեան կատարած վերաշինական ճիգերուն ո՛չ միայն նիւթական կարեւոր օժանդակութիւն մը ըլլալով, այլ բարոյական մեծ խրախոյս մը, որ կը ծառայէ մղում տալ վերականգնումի հսկայ գործին որուն ջերմեհոտագորէն լծուած են Կառավարութիւնը և ժողովուրդը ձեռք ձեռքի տուած:

Նուպարաշէնը պարտինք կառուցանել, որովհետեւ թշուառութեան մէջ տուայտող արտասահմանի հոծ զաղութահայութեան մէկ կարեւոր մասը, որ, ընչազուրկ, վտարանդի և անգործ, կը սպառի ամուլ հայրենաբաղձութեան մը մէջ, կարելի պիտի ըլլայ Հայրենիք փոխադրել, հոն տեղաւորել և ինքնաբաւ դարձնել, ազատելով օտարութեան և անասուղութեան ցաւագին անդոհներէն, և անոր առջև բանալով բարօրութեան և յաջողութեան յուսալից հեռապատկեր մը:

הנהל תחילתו של המבצע ב-1948

Նուպարաշէնը պարտինք կառուցանել, և կարելի եղածին չափ մեծ և բնդարձակ, որովհետեւ իրաւունք չունինք սպասելու Հայաստանի Կառավարութենէն, որ շուրջ մէկ միլիոն քայքայուած ժողովուրդի հողատարութիւնը և պաշտպանութիւնը արիւար ստանձնած է, և, առանց արտասահմանի օժանդակութեան, անոր անտեսութիւնը ապահովելու կը ճղնի անհերքելի փութաջանութեամբ մը, որ անհաշիւ և անհեռատես ոգիով անպայման ներս ընդունի բազմահոծ դաղթականներ, որ աւելի ևս պիտի դժուարացնեն իր ծանրահոգ դորձը, երբ հողի սակաւութեան, բնակարանի չգոյութեան, դրամադուխի պակասութեան նման կենսական հարցեր կը ցցուին իր առջև:

Նուպարաշէնը պարտինք կառուցանել, շուտով և ժամ առաջ, որովհետեւ Յունաստանի, Սուրիոյ և Կ. Պոլսի մէջ ակնկառոյց կը սպասեն հազարաւոր անճրկած խեղճ դաղթականներ այն բարերատարիկ ժամուն որ բարերար ձեռք մը իրենք առաջնորդէ Մայր-Հայրենիքի ձոցը, որպէսզի հո՛ն կարօտն առնեն հայրենի հողին, օդին և ջուրին, հո՛ն իրենց տաղանդով և քրտինքով ալ կարենան սատարել վերականգնումին մեծ շէնքին, որպէսզի հոն կերտեն իրենց բուշը, հո՛ն դարբնեն իրենց ապագան:

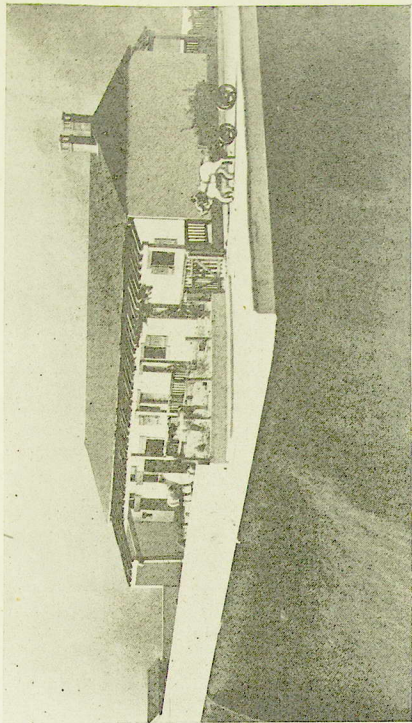
Նուպարաշէնը պարտինք կառուցանել, որովհետեւ եթէ օտարութեան մէջ ապրող հայ դաղթականը դատապարտուած է մէկ երկու սերունդ վերջ կորսուիլ (աւա՛ղ, տխուր օրինակները մղձաւանջներու նման կը ճանկեն մեր խոտովեալ միտքերը), եթէ օտար հողի վրայ կառուցուած հայկական կոթողները վաղը պիտի չքանան մեր ազգին համար, տակաւ կորսնցնելով իրենց ազգային դրոշմը, — միա՛յն և միայն Հայաստանի մէջ, ուր առաջին անգամ ըլլալով միլիոնի մօտ հայութիւն մը կ'ապրի, կը տեղաւորուի և կ'աշխատի, միաձոյլ, միակամ և միասիրտ, կարելի է կանգնել զազափարի տաճարներ, հայ գիւղացիին տնակէն սկսեալ մինչև զպրօցներ, թանգարաններ, բուժակալաններ, որ պիտի մնան կանգուն, դարէ դար, քանզի հո՞ծ ժողովուրդ մը մշտապէս պիտի մնայ հոն անսնց պահապանն ու պաշտպանը:

Նուպարաշէնը պարտինք կառուցանել, որովհետեւ անիկա մեր Հայրենիքն է, ուր Հայը, հայ անունը, հայ լեզուն, հայ կեանքը կ'ապրին, ուր մեր եղբայրներն ու քոյրերը ստուար թիւով մը

հաստատուած են՝ տէր կանգնելով մեր նախահայրերուն իրաւունքին և հարստութեան, որովհետեւ հոն ունինք ամէն բանէ առաջ Հայ կառավարութիւն մը որ քրտնաշան լծուած է շինարար հոյակապ աշխատանքի մը, աւերակները վերականգնելով, ճահիճներ չորցնելով, ջրանցքներ բանալով, տնտեսութիւն ստեղծելով, մէկ խօսքով մեր խոպան հայրենիքը քիչ ատենուան մէջ վերածելով շէնշող երկրի մը, ուր օտարներն իսկ, անոնց զլուխը բլլալով մեծանուն հայասէրը Տօքթ. Թ. Նանսէն, իր դիտուն և մասնագէտ աշխատակիցներով, զարմանալի հրաշափոխութիւն մը կը հաստատեն, հիացումի անկեղծ խօսքերով:

Նուպարաշէնը պարտինք կառուցանել, որովհետեւ անիկա զազուժանայ հարուստ և բարեկեցիկ դասակարգին ընծայումը, աւելի ճիշդը պիտի բլլար ըսել՝ հասուցումն է ղէպի Հայութիւնը և ղէպի ժողովուրդը, որ կան և կը մնան իրենց իսկութեամբը և ուրոյնութեամբը, որոնց հանգէպ մենք պարտքեր ունինք, որով և աններելի պատրուակ մըն է ոմանց առարկութիւնը թէ՛ Հայաստանի և հոն ապրող ժողովուրդին համար բան մը ընելու չէ, քանի որ կառավարութեան պիտակն է համայնավար, մինչդեռ փոփոխական իրաւակարգները չեն որ հայրենասէրի մը զգացումներուն վրայ պարտին ազդել, այնպէս որ կարելի է ըսել թէ այդ քննադատները կա՛մ չարամիտ անձեր են, որ կ'ուզեն միտքերը պղտորել, և կա՛մ եսասէր անձեր, որ զոհողութեան ողին չունին, և չի տալու զիւրին միջոցը գտած բլլալ կը կարծեն այդ անհաս պատրուակներով:

Նուպարաշէնը պարտինք կառուցանել, որովհետեւ, ընդհակառակը, ներկայ կառավարութիւնը, Խորհրդային իրաւակարգը ընդունած բլլալով հանդերձ, անվստօրէն կը կատարէ իր պարտականութիւնը յօգուտ ժողովուրդին, ապահովելով անոր բարօրութիւնը և խաղաղութիւնը, ա՛յնքան՝ արհաւիրքներէ և արիւնահեղութիւններէ վերջ, որդեգրելով զո՛ւտ հայկական, զրեթէ՛ ազգայնական ուղղութիւն մը որուն շնորհիւ Հայաստան իրայէս հայ երկրի մըն է, հայերէնը պատօնական լեզու է, և ժողովուրդը կ'ապրի ազգային կեանքով մը, վկայ՝ Համալսարանը, Թանգարանը, Մատենադարանը, և բոլոր այն հաստատութիւնները որ, թէ՛ և մեծ մասամբ Մոսկուայի օգնութեամբը կանգնած, բայց

Տ. Ե. ԱՂԱՔՅՆ ՊԷՅԻ ԱՍԱԶԱՐԿԱԾ ՀՈՂԱԳՈՐԾԻ ԶՈՅԳ ՏԻՊԱՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԻ ՁԱՏԱԿԱԳԻԾԸ

կը կրեն զուտ հայկական գրոշմ և կ'երաշխաւորեն հայկական կեանք:

Նուպարաշէնը պարտինք կառուցանել, անկեղծ սիրով և անվերապահ վստահութեամբ, որովհետեւ ապահով ենք որ կառավարութիւնը, առանց ուրիշ զեղծումի, խղճմտօրէն օգտագործած է արտասահմանի օգնութիւնները, ո՛չ միայն նպատակին յատկացրնելով, այլ յաճախ իր պիւտճէէն ևս կարելոր զուժար մը աւելցրնելով, ինչպէս տրամադրութիւն ցոյց տուաւ նոյն խոկ կրկնել Նուպարաշէնի համար ի՛նչ զուժար որ գոյանայ մեր ներկայ Հանրահանութեանն, հետեւարար և առնուազն երախտագիտական զգացումով մը պարտահատոյց ըլլալու պատենութիւնն է որ կ'ընծայէ Նուպարաշէնը, անոնց որ նեղմտութեանն կամ շարամտութեանն վեր սաւառնելու ատակ հողի մը ունին ևւ Հայրենիքը ամէն նկատումէ վեր կը բռնեն, իբրև անխոցելի նուիրակնութիւն մը:

Նուպարաշէնը պարտինք կառուցանել նաև, տեսական ու զրական բազմօգուտ գործով մը տօնելու համար Հայկ. Բարեկ. Ընդհ. Միութեան պէս ազգայնական ևւ հայրենաշէն կազմակերպութեան մը Քսանըճինգամակը, որ կը զուգարդիպի 15 Ապրիլ 1931ին, տրուած ըլլալով այն անհերքելի ծառայութիւնները զոր այս համազգային ընկերակցութիւնը գրեթէ քառորդ զարէ մը ի վեր մատուցած է ազգին, ժողովուրդին և հայրենիքին, իր եզրայրական օգնութեան և նպաստներու զուժարը ըլլալով շուրջ կէս միլիոն անգլիական սոկի, խոկ կատարած զերը շատ աւելի կարելար իր նշանակութեամբը ևւ օգտակարութեամբը հայ կեանքի իրականութեան մէջ, շնորհիւ իր հիմնադիրներուն ևւ ղեկավարներուն ընդգրկած իրատես ևւ գործնական ուղղութեան ևւ ցոյց տրուած համերաշխ ևւ բազմարդիւն գործունէութեան:

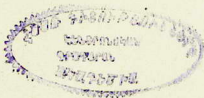
Նուպարաշէնը պարտինք կառուցանել, վերջապէս, և անկիւզերագանցօրէն Նուպարի սիրուած անունովը կնքել, որպէսզի այդ յուշարձանով առյաւէտ կարելի ըլլայ խորհրդանշել հայ ժողովուրդի հիացումը և երախտագիտութիւնը այդ մեծ հայրենասէրին հանդէպ, որ իր անձը, խելքը և զրամը ինքնայօժար և բոլորանուէր տրամադրեց, ազգասիրական հազուադիւտ զգացումով մը որ պէտք է առնուազն խղճահարութեան ենթարկէ այն ամէն բախտաւորները՝ որ տակաւին կառչած կը մնան նիւթին և զրամին, և

անկարող կ'ըլլան բարձրանալու մինչև իտէալի հողեպարար
երանութիւնները, փոխանակ հետեւելու Մեծ Հայուն զեղեցիկ
օրինակին:

Անա թէ ինչո՞ւ Նուպարաշէնի զաղափարը և հեռապատկերը
կը խօսի ամէն հայրենասէր Հայու սիրտին, և ինչո՞ւ Միութեան
նման համազգային անխտրական կազմակերպութեան մը հովա-
նիին տակ մեր Ամերիկահայ ազնիւ հայրենակիցներուն սկսած սոյն
Յորելեանական Հանդանակութիւնը Ամերիկայէն դուրս ալ պիտի
զանէ միեւնոյն խանդավառ և սիրալիբ ընդունելութիւնը, սկսելով
Եզիպտոսէն, ուր Հ. Բ. Լ. Միութիւնը իր ծնունդն առաւ առաջին
անգամ և ստճացաւ, և ուր Նուպարները ապրեցան և իրենց ազգին
պատիւը ա՛յնքան բարձր բռնեցին, մինչև Հնդկաստան, ուր
կ'ապրի ազգային զգացումով տողորուն փոքրաթիւ բայց հայրե-
նասէր հայութիւն մը, Յրանսայի մէջ սրուն ոստանը կը զանուի
այսօր Հ. Բ. Լ. Միութեան կեդրոնական մեքենան, հեղինակաւոր
բարձր անձնաւորութեանց ձեռքին մէջ, ու մինչև Եւրոպայի այն
ամէն անկիւնները ուր սրացաւ Հայեր զիտակցութիւնը ունին իրենց
սրբազան պարտականութեան զէպի Մայր Հայրենիքը:

Հ. Բ. Լ. Միութեան Արժաթեայ Յորելեանը, պատմակա՛ն
զէպք մը: Նուպարաշէնը, բարձր իտէալ և փսե՛մ գործ:

Ինչսրտինք այգ սքանչելի ծրագրին շուրջ, բերելով մեր
անհատական և հաւաքական ուժերը:

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL-0316562

562

1929

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵՂՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄՈՒԹԵԱՆ
ԸՆԴՀ. ՏՆՕՐԵՆՈՒԹԵԱՆ
11, Square Alboni, PARIS

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ Տ. ԽԱԶԱՏՈՒՐ Ա. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆԻ (ՏԻԹՐՈՅԹ) ԾԱԽԹՈՎԸ

ՏՊԱՐԱՆ ՄԱՍԻՍ - ՓԱՐԻՋ